

August. Augustinus libro. 9. de ciuitate Dei inter-
 pretatur, quando est à charitate separata.
 Similitu- Quemadmodū fetaciū, quod alij cerni-
 do. culum vocant puram projicit farinā, fur-
 fures autem retinet: ita magistri docti sed
 impij bonā proferūt doctrinam, sed reti-
 nent impietate. Sunt scientia præditi, sed
 maleficijs pascūtur. At veri sacerdotes de-
 bent habere scientiā cum virtute copula-
 tam: præsertim scientiam diuinæ legis, in
 qua sunt alios instructuri. Nec rex debet
 esse ab hac scientia alienatus: nam quon-
 dam cum ei diadema regium capiti im-
 ponebant, supra illud diuinæ legis librum
 4. Re. 11. collocabant. Capite enim. 11. lib. 4. Regū
 scriptum est: Produxitque, nimirū Ioi-
 das, filiū regis, & posuit super eum diade-
 ma, & testimoniū: feceruntq; eum regē.
 Vbi nomine testimonij diuina lex signifi-
 catur. Et capite. 17. Deuteronomij præci-
 piebat Deus, vt rex describeret sibi legem
 Dei, quam secū haberet, legeretque om-
 nibus diebus vitæ suæ. Aspicias igitur oportere non solum sacerdotes, sed etiā prin-
 cipes esse instructos scientia, ne cæci du-
 ces cæcum populum ducentes, alios præ-
 cipitent, & omnes in foueam cadant.
 1. Zain. ¶ *Repulit dñs altare suū.* Deseruit De^o arā
 sacrificiorū, quæ erat in tēplo Salomonio.
 ¶ *Maledixit sanctificationi suæ.* Id est as-
 pernatus est templum suū, vbi ipse olim
 colebatur. Ita accipitur. 1. Machab. cap. 4.
 1. Mac. 4. Viderunt sanctificationem desertā, altare
 profanatum. Vel maledixit, hoc est per-
 misit, vt hostes maledicerēt, templumq;
 sanctum execrarentur.
 ¶ *Vocem dederunt in domo domini sicut in
 die solenni.* Id est Babylonij vociferati sunt
 in templo, facto strepitu & clamore, quæ-
 admodū cum olim ad illud omnes He-
 bræi religionis gratia conuenirent, lau-

desque diuinas celebrarent.

¶ *Cogitauit dominus dissipare murum fi-
 lise Sion.* Decevit Deus cogitatione eter-
 na, quæ tempore statuto processit, euerte-
 re murum Hierosolymæ. Libro. 15. de
 ciuitate Dei cap. 25. ait in hunc modū Au-
 gustinus. Cogitatio verò Dei & recogiti-
 tatio mutandarū rerum est immutabilis
 ratio. Neque enim sicut hominē, ita Deū
 cuiusquam facti sui pœnitet: cuius est de
 omnibus omnino rebus tam fixa senten-
 tia, quàm certa præscientia. Tu interim
 aduerte. Non ait: Dissipauit dñs: sed co-
 gitauit dissipare: non enim id temerè fe-
 cit: sed de exitio hoc cogitauit. Volēs Sē-
 nacheribum mulētare ait apud Esaiā cap. Esai. 14.
 14. Hoc est consiliū, quod cogitauit. De
 illo ait Zach. 1. capite: Sicut cogitauit dñs Zach. 1.
 exercituū facere nobis. Id quod nos sum^o
 imitaturi: non enim incōsideratē & incō-
 sultē, sed facta summa cogitationū sum^o
 supplicium alijs nobis subiectis illaturi, et
 negotia nostra aggressuri. Vt sartor prius
 pānum cubito & palmo metitur, & nor-
 ma gypsoque describit & delineat, &
 postea cadit atque scindit: ita nos debe-
 mus cogitationē & consiliū prius adhibe-
 re, remq; sapienter rationis regula dime-
 tiri: ac postea abscindere & amputare. Sed
 etsi in alijs negotijs adhibēda est delibera-
 tio, multò magis tñ in pœnis inferendis.
 Cū enim iustitia ad se rapere, miseri-
 cordia contrā reuocare ad se videtur, fit,
 vt distrahatur in deliberādo animus, affe-
 ratq; ancipitē curam cogitādi. Sed debet
 se ad illā inclinare partē, vbi rationē præpō-
 derare intuetur. Itaq; nihil agendū nobis
 est, quin prius de Deo & iudicio præcedat
 cogitatio. Capite. 3. Prouerbiorū ait Salo-
 mon: In omnibus vijs tuis cogita Deū. Prou. 3.
 Et 28. Viri mali non cogitant iudicium. Prou. 28

COMMENT. IN LAMENT. IEREM.

¶ *Dissipauit munitiones eius.* Id est, diruit arces munitas Hierosolymæ.

¶ *Repleuit in filia Iuda humiliatū & humiliatam.* Auxit in vrbe Hierosolyma afflictos vtriusq; sexus. Poteris vertere: Propagauit moerorem & tristitiam filia Iudæ. Ioannes Benedictus habet ad marginem: Multiplicauit in filia Iudæ luctum & lamentum. Isidorus Brixianus vertit: Repleuit filiā Iuda lamētatione & luctu.

Benedi.
Brixia.

¶ *Et dissipauit quasi hortum tentorium suū.* Hoc est, euertit Deus templū suum, ac si esset hortus fragili maceria septus. Nominē tentorij templū significatur. Poteris per tentoriū intelligere Hierosolymam, vt sit sensus: Destruxit quasi horti tugurium ciuitatem suam. Vel sic: Dissipauit Hierosolymam, quæ instar horti amoenissimi iucundissima erat.

Vau.

¶ *Demolitus est tabernaculum suum.* Euerit ciuitatem suam. Eadem est sententia cum superiore. Diuus tamen Hieronymus per tentorium intelligit tabernaculum Moſis, per tabernaculum verò templum Salomonis.

Hieron.

¶ *Obluioni tradidit dominus in Sion festiuitatem & sabbatum.* Cessare fecit Deus in templo solennia legalia. Cū enim non esset templum, nulla solennia celebrabantur. Idem dixit capite superiore: Viæ Sion lugent, eo quòd non sint, qui veniant ad solennitatem.

Sup. 1.

¶ *Regem & sacerdotem.* Ad regem pertinebat ciuitatē regere, & defendere, & populum tueri. Sacerdotis autem præcipue partes erant, populum docere, Deo in templo ministrare, legem eius interpretari, & omnes iuxta illam erudire. Vt natura humorem ac vim vitalem arboris posuit in eius radice & medulla, vt inde ad ramos deduceretur: sic Deus voluit, vt in

Similitudo.

sacerdotibus vis esset sapientiæ, vt inde tanquam ex radice in populum permaneret. Et quemadmodum sanguis est in epate, ex quo tanquam ex fonte deriuatur ad venas explendas, membraque nutrienda: sic vera ac salutaris doctrina debet esse in eo, qui fungitur sacerdotio, ex quo in populum deriuetur, & circumfundatur. Labia enim sacerdotis, vt ait Malachias capite secūdo, custodiunt scientiam, & legē exquirunt de ore eius. Idem vult significare Aggæus cap. 2. cū ait: Interroga sacerdotē legem. Et diuus Paulus ad Ephesios quarto: Ipse dedit quosdam quidem apostolos, quosdam autem prophetas, alios verò euāgelistas, alios autem pastores & doctores. Non ait: alios autem pastores, alios verò doctores: sed alios autem pastores & doctores: quia qui pastor est, magister esse debet. Ideo ait Deus apud Ieremiam. 3. Dabo vobis pastores iuxta cor meum: & pascent vos scientia & doctrina. Sacerdos sine scientia est sol sine luce, nauis sine gubernaculo. Tu autem aduerte: Non ait Malachias: Labia sacerdotis proferunt scientiā: sed custodiūt. Custodire enim scientiā est nō solum illam habere, sed iuxta illā viuere. Nam vt ait apostolus capite. 4. prioris ad Corinthios: Non in sermone regnū Dei est, sed in virtute. Dæmones multa sciūt, dicuntur enim à verbo dæmo, quod idē est Græcè, quod scio Latinè. Vnde Plato in Cratylo ait dæmones à peritia rerum esse nūcupatos: quem secutus est Lactantius & Capella, & Chalcidius in Timeū Platonis. At quid illis prodest scientia, quando quidē supplicio æterno cruciātur? Habēt scientiā à charitate disiūctā, ideo sūt superbia elati: nā vt diuus ait Paulus cap. 8. prioris ad Corinthios: Scientia inflat. Quod diuus

Similitudo.

Malac. 2.

Agg. 2.

Ephes. 4.

Ierem. 3.

Similia.

Malac. 2.

1. Cor. 4.

Plato.

Lactan.

Capell.

Chalci.

Augu.

August. Augustinus libro. 9. de ciuitate Dei inter-
 pretatur, quando est à charitate separata.
 Similitu- Quemadmodū fetaciū, quod alij cerni-
 do. culum vocant puram projicit farinā, fur-
 fures autem retinet: ita magistri docti sed
 impij bonā proferūt doctrinam, sed reti-
 nent impietate. Sunt scientia præditi, sed
 maleficijs pascūtur. At veri sacerdotes de-
 bent habere scientiā cum virtute copula-
 tam: præsertim scientiam diuinæ legis, in
 qua sunt alios instructuri. Nec rex debet
 esse ab hac scientia alienatus: nam quon-
 dam cum ei diadema regium capiti im-
 ponebant, supra illud diuinæ legis librum
 4. Re. 11. collocabant. Capite enim. 11. lib. 4. Regū
 scriptum est: Produxitque, nimirū Ioi-
 das, filiū regis, & posuit super eum diade-
 ma, & testimoniū: feceruntq; eum regē.
 Vbi nomine testimoniij diuina lex signifi-
 catur. Et capite. 17. Deuteronomij præci-
 piebat Deus, vt rex describeret sibi legem
 Dei, quam secū haberet, legeretque om-
 nibus diebus vite sue. Aspicias igitur oportere
 non solum sacerdotes, sed etiā prin-
 cipes esse instructos scientia, ne cæci du-
 ces cæcum populum ducentes, alios præ-
 cipitent, & omnes in foueam cadant.
 1. Zain. ¶ *Repulit dñs altare suū.* Deseruit De^o arā
 sacrificiorū, quæ erat in tēplo Salomoni.
 ¶ *Maledixit sanctificationi sue.* Id est al-
 pernatus est templum suū, vbi ipse olim
 colebatur. Ita accipitur. 1. Machab. cap. 4.
 1. Mac. 4. Viderunt sanctificationem desertā, altare
 profanatum. Vel maledixit, hoc est per-
 misit, vt hostes maledicerēt, templumq;
 sanctum execrarentur.
 ¶ *Vocem dederunt in dōmo domini sicut in
 die solenni.* Id est Babylonij vociferati sunt
 in templo, facto strepitu & clamore, quē
 admodū cum olim ad illud omnes He-
 braei religionis gratia conuenirent, lau-

desque diuinas celebrarent.
 ¶ *Cogitauit dominus dissipare murum fi-
 lise Sion.* Deceuit Deus cogitatione eter-
 na, quæ tempore statuto processit, euerte-
 re murum Hierosolymæ. Libro. 15. de
 ciuitate Dei cap. 25. ait in hunc modū Au-
 gustinus. Cogitatio verò Dei & recogita-
 tio mutandarū rerum est immutabilis
 ratio. Neque enim sicut hominē, ita Deū
 cuiusquam facti sui pœnitet: cuius est de
 omnibus omnino rebus tam fixa senten-
 tia, quàm certa præscientia. Tu interim
 aduerte. Non ait: Dissipauit dñs: sed co-
 gitauit dissipare: non enim id temerè fe-
 cit: sed de exitio hoc cogitauit. Volēs Sē-
 nacheribum mulētare ait apud Esaiā cap. Esai. 14.
 14. Hoc est consiliū, quod cogitauit. De
 illo ait Zach. 1. capite: Sicut cogitauit dñs Zach. 1.
 exercitū facere nobis. Id quod nos sum^o
 imitaturi: non enim incōsideratē & incō-
 sultē, sed facta summa cogitationū sum^o
 supplicium alijs nobis subiectis illaturi, et
 negotia nostra aggressuri. Vt sartor prius
 pānum cubito & palmo metitur, & nor-
 ma gypsoque describit & delineat, &
 postea cædit atque scindit: ita nos debe-
 mus cogitationē & consiliū prius adhibe-
 re, remq; sapienter rationis regula dime-
 tiri: ac postea abscindere & amputare. Sed
 etsi in alijs negotijs adhibēda est delibera-
 tio, multò magis tñ in pœnis inferendis.
 Cū enim iustitia ad se rapere, miseri-
 cordia contrā reuocare ad se videtur, fit,
 vt distrahatur in deliberādo animus, affe-
 ratq; ancipitē curam cogitādi. Sed debet
 se ad illā inclinare partē, vbi rationē præpō-
 derare intuetur. Itaq; nihil agendū nobis
 est, quin prius de Deo & iudicio præcedat
 cogitatio. Capite. 3. Prouerbiorū ait Salo-
 mon: In omnibus vijs tuis cogita Deū.
 Et 28. Viri mali non cogitant iudicium.

¶ *Tetendit funiculum suum.* Idest, expādit æquitaris suæ mensurā super improbos Iudæos, vt pœna culpæ æquaretur: iuxta illud Esaiæ 27. In mensura contra mensurā, cūm abiecta fuerit, iudicabis eā. In mensura iustitiæ tuæ contra mensuram flagitiorum eius. Theodoret^o legit: Extendit mensuram: eamque ait esse iustam atque æquam sententiā. Alij pro funiculo vertunt normā, nimirum iustitiæ: quod in idem recidit. Ita potest intelligi Esaiæ illud cap. 34. Extendetur super eam mēsurā, vt redigatur ad nihilū, & perpendiculū in desolationē. Nam funicul^o accipitur pro linea plumbeum cylindrū appensum habente, quod perpendiculum appellatur: quo lapides à fabricatoribus sint nec ne rectæ, examinātur. Ita accipitur psal. 138. Semitam meam & funiculū meū inuestigasti. Ac si dicat: Tu domine nosti viam vitæ meæ, & quicquid perpēdo, & cogitationis perpēdiculo examino. Potest locus ille ita etiā intelligi. Tu De^o sancte perspicis & cognoscis, quādo ambulo, & quādo sisto gradum. Solēt enim, qui præclarè currūt, sistere ad funiculum & terminum: quod Lusitanè dicimus, parar à risca. Funiculi etiā & funes dicuntur diuisiones mensuræ, quibus agri & hæreditates diuidūtur. Hinc effectū est, vt ipsam significēt hæreditatem: vt psal. 15. Funes ceciderunt mihi in præclaris. Hoc est, præclara mihi venit hæreditas. Est autem hoc depromptum ex historia Iosue, qui funibus agros metitus est, quos populo diuidebat. Id cecinit his verbis diuinus ac regius vates psalmo. 77. Sorte diuisit eis terram in funiculo distributionis. Et quoniam mittere seu extendere funiculū est hereditatē & possessionē tradere, fortasse id voluit Ieremias hoc

loco significare, cūm dixit: Tetendit funiculum suum: hoc est, tradidit Deus Babylonijs Hierosolymæ possessionē. Poteris & rectissimè quidē nomine funiculi hoc loco intelligere flagellū, quod Deus ad percutiendam ingratham Hierosolymam tetendit. Sequitur enim: Et non auertit manum suam à perditione. Hoc est, non abstraxit manum suam à verberibus. Nihil omisit de iusta ac debita pœna. Funibus enim significantur flagella & supplicia & dolores, vt psalmo. 118. Funes peccatorum circūplexi sunt me. Hoc est molestiæ quibus ab improbis hominibus affectus sum, me vndique exagitarūt. ¶ *Luxitque antemurale.* Hoc est præ euerfione lugere videbatur. Sic prima lamentatione: Via Sion lugent. Destructa mœnia ad luctum eos prouocabant, qui ad illa aspiciebant. Simili modo Esaias. 24. Luxit, inquit, & defluxit terra. Antemurale est paruus vrbis ambitus lapide^o extra murum. Quidam pro antemurali intelligunt arces & propugnacula. ¶ *Defixæ sunt in terra portæ eius.* Fuerūt eius portæ à locis suis amotæ, & in terram proiectæ. Particula eius refertur ad murum, de quo proximè locutus est. Vel per portas intelligit iudicia, quæ ad vrbis portas quondam exerceri solebāt. In hanc significationem accipitur porta à Salomone capite Prouerbiorū. 22. cūm ait: Nec conteras egenum in porta, quia iudicabit dominus causam eius. Et Threnorum. 1. Omnes portæ eius destructæ. Est igitur sensus: Omnia iudicia Hierosolymæ iacēt in terra fixa: quia iudices nō ad cœlū aspirant, sed ad terrā: rebus terrenis implicantur, & proprijs emolumentis omnia metiuntur. Huiusmodi iudices similes sunt stateræ, quæ ad eam partē depri-

Tetn.

Prou. 22

Sup. 1.

Similitudo.

deprimitur, ubi maius pondus imponitur: nam obliuio iustitiæ pro illis ferunt sententiam, à quibus maiora munera suscipiunt. Illos obiurgans psalmographus: Usquequo, inquit, iudicatis iniquitatem, & faciem peccatorum sumitis? Sumere faciè peccatoris est improbis fauere, eorū gratiam pecuniāque aucupari, ob eamque causam innocentes opprimere. Fortasse per portas intelligit regem, qui in portis iudicia exercebat: per vectes autem principes & magnates, quibus rex confirmatur, sicut porta vectibus. Id quod statim exponit dicens: Regem eius, & principes eius in gentibus. Subaudi, abduxit Deus, quando regem Hierosolymæ Sedechiam, eiusque nobiles ac optimates in Chaldæam relegauit.

¶ *Non est lex.* Id est, non est legis obseruantia: vel non est, qui legem doceat. Paraphrastes Chaldæus coniungit hæc cū superioribus: ita enim habet: Rex eius & principes abducti sunt inter gentes, eo quòd verba legis non custodierunt.

¶ *Non inuenerunt visionem à domino.* Id est, non inuenerunt prophetiam à Deo: non erant verè diuini vates, quibus Deus ventura indicaret.

¶ *Sederunt in terra, conticuerunt senes filie Sion, consperserunt cinere capita sua: accincti sunt cilicijs: abiecerunt in terram capita sua virgines Ierusalem.*

¶ *Defecerunt pro lachrymis oculi mei, conturbata sunt viscera mea, effusum est in terra iecur meum, super contritionem filie populi mei, cum deficeret paruulus & lactens in parois oppidi.*

¶ *Matribus suis dixerunt: ubi est triticum & vinum? cum deficerent quasi vulnerati in plateis ciuitatis, cum exhalarèt animas suas in sinu matrum suarum.*

¶ *Cui comparabo te? vel cui assimilabo te filia Ierusalem? cui exequabo te, & consolabor te. Virgo filia Sion? magna est enim velut mare contritio tua: quis medebitur tibi?*

¶ *Prophetae tui viderunt tibi falsa & stultitia: nec aperiebant iniquitatem tuam, ut te ad penitentiam prouocarent: viderunt autem tibi assumptiones falsas & eiectiones.*

¶ *Plauserunt super te manus omnes transientes per viam, sibilauerunt, & mouerunt capita sua super filiam Ierusalem: hecine est urbs, dicentes, perfecti decoris, gaudium uniuersa terræ?*

¶ *Aperuerunt super te os suum omnes inimici tui, sibilauerunt, & fremuerunt dentibus suis: & dixerunt: deuorabimus: eni ista est dies, quam expectabamus, inuenimus, vidimus.*

¶ *Sederunt in terra.* Senes Hierosolymæ qui olim in excelsis dignitatis gradu sedentes gaudio exultabat, nunc abiecti & mœrore cruciati in terra sederunt. Signū erat abiectiōis & luctus sedere in terra.

¶ *Conticuerunt senes filie Sion.* Obmutuerunt senes Hierosolymæ. Hoc etiam signū erat mœroris & squaloris. Id ostendit scriptura capite Iob secundo, cum ait, ipsum Iob & tres amicos eius sedisse in terra septem diebus, neminemque ei verbum locutum fuisse. Contra sedere in folio est regnare, aut esse in excelsa aliqua dignitate constitutum: vt capite. i. lib. 3. Regū: Salomon filius tuus regnabit post me, & ipse sedebit super solium meum. Eam ob causam dicimus: Talis summus pontifex sedit annos tot. Simili modo loqui est authoritatem ostendere. At illi conticebant loqui non audentes. Permisit Deus, ne loqui auderent, quia multa vana, falsa, inutilia, & noxia locuti fuerant, quibus stultitiam suam indicauerat.

Mem.

Nun.

Sanech

Pne.

Iod.

Iob. 2.

3 Reg. 1.

COMMENT. IN LAMENT. IEREM.

Similitudo. Vt vasa inania longissimè tinniunt: sic vani homines vera sapiètia destituti maximè garrunt, suntque loquacitate plenissimi. Fieri non potest, vt garruli sint docti: nam vt vasa quæ semper effundunt liquorem, non implentur: sic qui semper loquuntur, haud quaquam, possunt sciètia repleri. Ac plerunque aliquid dicunt noxium, aut saltem otiosum & inutile.

Prou. 10. Nam vt Salomon ait Prouerbiorum. 10. In multiloquio non deerit peccatù. Vbi

August. diuus Augustinus libro. 1. contra Cresconium annotauit, non dixisse Salomonè: In multa eloquentia, sed in multiloquio, quod ait esse superuacaneam locutionè.

Iosue. 7. Capite. 7. Iosue vbi nos habem⁹ Achan abstulisse à Iericho regulam auream, secumque asportasse: quam ob rem fuitiurè interfectus, & lapidib⁹ obrutus: pro regula est in Hebræo laxon, quod nomen & regulá significat & linguam. Qua ratione ducti septuaginta linguá verterunt.

Origen. Ac ita legit Origenes cum cæteris Græcis. Ille meritò interficitur, & lapidibus obruitur, qui linguá Iericho, hoc est mudi loquacitatè sibi sumit, etiam si aurea sit: qui dulcibus vtitur verbis ad mudi vanitates amplificandas, resque pestilentes suadendas. Quanto quis est impurior, & flagitiosior, tanto perniciosior est eius copia, & dicendi facultas. Ac generaliter nimia verborum vbertas nocet. Quam ob causam viri sapiètes silentio sæpenumero vtuntur. Illud psalmi. 101. Similis factus sum pelicano solitudinis: verti etiam potest: Silui, vt pelican⁹ solitudinis. Verbum enim damah & simile esse significat, & tacere. Capite. 13. Prouerbiorum ait sapiens: Qui custodit os suum, custodit animam suam. Et 17. Qui moderatur sermones suos, doctus & prudens est:

qui autè inconsideratus est ad loquendù, sentiet mala. Et 18. Mors & vita in manibus linguæ. Et Ecclesiasticus. 14. Beatus vir, qui non est lapsus verbo ex ore suo. Et 22. Quis dabit ori meo custodiam, & super labia mea signaculù certum, vt non cadá in ipsis, & lingua mea non perdat me. Id intelligens diuus Paulus cap. 4. epist. ad Ephesios. Omnis sermo, inquit, malus ex ore vestro non procedat. Et Iacobus cap. 1. canonicæ suæ: Sit omnis homo velox ad audiendù, tardus autè ad loquendum. Et 3. Si quis in sermone non labitur, hic perfect⁹ est vir, qui possit freno moderari totù etiam corpus. Et Petrus apostolorù princeps cap. 3. prioris epistolæ suæ: Qui vult vitá diligere & dies videre bonos, coërceat linguá suam à malo, & labia sua, ne loquatur dolum. Vt rupes obijcitur flumini, ne se effundat: sic ratio obijcienda est linguæ, ne temerè diffluat. Eá ob causam illá natura in ore posuit, & tãquam in carcere conclusit, vbi est labijs ac dētibus circū septa. Diu⁹ Ambrosius lib. 1. de Officijs: Quã plures, inquit, vidi loquendo in peccatù incidisse, vix quempiã tacendo: ideoque tacere nosse, quàm loqui difficilius est. Bernard⁹ in quodã sermone: Ternerū membrū est lingua, & tñ vix teneri potest. Hugo Victorinus lib. 2. de anima: Mores hominis lingua pandit: qualis sermo ostenditur, talis animus approbatur. Cassiodor⁹ in psalmū: Dixi custodiã: Facilius culpa tacendo refugitur, quàm loquendo. Aspicias, quã periculosa sit loquacitas. Idè externi philosophi testatur. Seneca in epistola quadã: Sūma, inquit, summarū hæc erit tibi: tardi loquetè te esse iubeo. Et Au⁹ Gelli⁹ lib. 8. Sapiès sermones suos præcogitat & examinat pri⁹ in pectore, quã proferat in ore. Chilō Lacedæmoni⁹, vt refert

Laer.

Laerti. Laertius, non committendū esse dicebat, vt
 Anach. lingua animi præcurreret. Anacharsis
 Bruson. apud Brusoniū lib. 3. interrogatus quid es-
 set in homine pessimū, & quid optimū,
 Theocr. respōdit: lingua. Theocritus ita à loqua-
 citate abhorrebat, & silentiū amabat, vt
 interrogatus à quodā loquaci poëta, qui
 multa recitauerat, quænam ei magis pla-
 cerent, quæ, inquit, omisisti. Melius enim
 quod dixerat, erat id, quod nō dixerat. Ita
 Euripi. refert Antoni^o in Melissa, Euripides apud
 Stobæ^o. Stobæū, Decorū silentiū, inquit, corona
 est viri: loquacitas autē nec iucūdū aliquid
 habet, & mala est familiaritati, & inutilis
 vrbi. Ægyptij crocodilum quod elinguis
 esset, venerabantur. Ego certē ne plures
 citem auctores, experientia ductus asseue-
 ranter affirmo vtilissimū esse silentium,
 & periculosam loquacitatem, ac sæpenu-
 mero me pænituissē locutū esse. Sed quid
 homines cōmemoro, cū animalia ra-
 tionis expertia silentij nobis ostendāt vti-
 litatem? Grues cū ex Cilicia deuolant,
 montē Taurū aquilis rapacissimis plenū
 nocte trāsuolantes ferūt in ore lapides, vt
 ait Plutarchus, ne eas vox prodat, & ab a-
 quilis sentiātur. Vt tutæ euadant, silentio
 vtuntur. Est igitur sæpenumero tacere tu-
 tissimū. Fateor tamen, opus esse aliquādo
 loqui, & noxiū tacere: nam Esaias ait cap.
 Esai. 6. Væ mihi quia tacui. Et 62. Propter Siō
 Esai. 62. non tacebo. Et 56. eos qui tacebāt, quādo
 Esai. 56. oportebat loqui, appellat canes mutos nō
 Iere. 61. valētes latrare. Et Ieremias cap. 61. Nolite
 inquit, tacere super iniquitatē eius. Et sa-
 Prou. 12. piēs Prouerb. 12. Lingua sapientiū sanitas.
 Vt serpētis lingua venenata est, ita lingua
 canis salutaris. Id intelligēs Ecclesiasticus
 ait cap. 3. Tēpus loquēdi, tempus tacendi.
 Qui ea quæ dicenda sunt, silentio præte-
 reunt pecunia corrupti, bouem in lingua

habere dicuntur. Nam nūmus quidam
 Atheniensū habebat ex vna parte sculp-
 tam figuram bouis, quam ob causam bos
 appellabatur, vt refert Iulius Pollux libro
 Iulius. de rerum vocabulis nono. Meminit huius
 prouerbij Theognis, & Philostratus in
 Theog- vita Apollonij, Et Æschylus in Agamē-
 nis. Philost. Æschyl.
 none. Quare non est omnino approban-
 dum institutū Pythagoræ, qui quinque-
 Pythag. nium silētium indicebat, cū flagitium
 sit aliquando vti silentio. Generaliter ta-
 men illud est tutum & vtile. Vnde vetus
 illud ac tritum dimanauit prouerbium à
 magnis viris vsurpatum: Silentij tutum
 præmium. Eo vtitur Aristides in defen-
 Aristid. sione Periclis, Plutarchus in Augusti Cæ-
 Plutarc. saris apophthegmate, Horati^o lib. Oda-
 Horati. rum tertio, Valerius Maximus lib. 7. ca-
 Valeri^o. pite. 2. Dies me deficeret, si narrare vellē
 authorum nubem, qui silentium laudāt,
 loquacitatē autē vituperāt. Sed illud velim
 tibi persuadeas, non esse loquacitatē mul-
 tum loqui, quādo necessaria dicuntur. Illā
 verborum copiā improbamus, quæ per-
 niciofa est, aut inutilis, cui^o maculis multi
 ex Iudæis fuerūt notatissimi. Quare per-
 misit De^o, vt qui olim loquacissimi erāt,
 tunc loqui minimē auderent, vt hoc lo-
 co ait noster Ieremias.

¶ *Consperserunt cinere capita sua.* Hoc erat
 magnum doloris & luctus & pænitentię
 signum: vt capite. 13. lib. 2. Reg. Aspergēs
 2 Reg. 13. Thamar cinerē capiti suo. Et Iudith. 4.
 Iudith. 4. Erat cinis super capita eorum. Et Iob
 Iob 14. 14. Ago pænitentiam in cinere & fauil-
 la. Idem est indui cilicio. Ideo addit: Ac-
 cincti sunt cilicijs. Ad consuetudinem il-
 lam alludit Christus Deus noster, cū
 apud Matt. 11. ait: Vē tibi Corozain, vē ti-
 Matt. 11. bi Bethsaida, quia si in Tyro & Sidone
 factę essēt virtutes, quę factę sūt in vobis,

olim in cilicio & cinere poenitentiæ egisset.

¶ *Abiecerunt in terram capita sua virgines Ierusalē.* Puellæ Hierosolymæ ut ostēderent mœrorem suum, capita in terram abiciebant. Erat illud etiam signū veræ humilitatis, quam oēs amplecti debent.

Similitudo.

Ut enim corpora globosa facilè mouetur deorsum, difficulter autem sursum: ita Christian⁹ ad res humiles & abiectas, sed pius debet sua sponte moueri, ad mundi verò honores & dignitates nō nisi coact⁹, ac quasi per vim. Eum imitemur, qui cū sit splendor gloriæ, & figura substantiæ eius, verus Deus, & verus homo, apud

Hebr. 1.

Matt. 11.

Matt. 20

Philip. 2

Matth. 11. Discite, inquit, à me, quia mitis sum, & humilis corde. Et 20. Filius hominis non venit ministrari, sed ministrare. De illo ait apostolus in epistola ad Philippenses capite. 2. Semetipsum exinaniuit formā serui accipiens. Et paulò post: Humiliauit semetipsum factus obediens vsque ad mortem, mortem autem crucis. Præterea abijcere in terrā caput, erat honesti pudoris indicium & significatio: qui in omnibus præsertim in adolescentibus laudatur. Est quoque pudor quidam vitiosus, qui infringendus est, sed cautè, ne laudabilis pudor amputetur.

Similitudo.

Ut peritus agricola dumos & arbores syluestres & inutiles omnino resecat, & euellit, vites verò amputat attentè & cū circumspectione, ne fortasse circuncidens superuacaneum lædat vtile: sic parentes, magistri, & præsides ex animis eorum, quos tenentur instruere, auaritiam, libidinem, & cætera huiusmodi vitia circūsecare debent, & funditus delere, verecundiam autem stultam & deprauatam cautè vituperare, ne simul eam euellant, quæ est ornatus vitæ, & magnopere appetenda. Est enim honesta verecūdia custos

virtutum dedecus fugiēs, laudemq; maximè consectans. Chrysoſtomus in Matthæum homilia. 33. pudorē vocat vitiorū frenū. Et Ambrosius libro primo de officijs: Est verecundia, inquit, pudicitia comites, cui⁹ societate castitas ipsa tutior est.

Chryso.

Ambro.

¶ *Defecerūt præ lachrymis oculi mei.* Ostēdit Ieremias pietatem suam erga patriā,

Capit.

quam videbat euersam & summo opere afflictam. Capite. 9. dicebat: Quis dabit capiti meo aquam, & oculis meis fontem lachrymarum? Et prima lamentatione: Ego plorans, & oculus meus deducens

Iere 9.

Sup 1.

aquas. Anastasius Nicenus in libro quæstionū in scripturam quæstione. 8. comparat piæ lachrymas cum sanguine martyrum, quoniā vtrūque ex nostra substantia Deo offertur. Cæsarius Arelatensis ho-

Anasta.

Cæsari.

milia. 34. quartam remissionē ait esse lachrymarū profusionem. Marc⁹ Eremita in libro de lege spirituali ait Deum esse, qui tangit oculos cordis nostri, cū in oratiōe lachrymas profundim⁹. In factōrū scriptis passim piæ lachrymæ laudantur.

Marc.

¶ *Conturbata sunt viscera mea.* Subaudi, propter acerbissimū dolorem. Capite. 31.

Ierem. 31

dixerat eadē ferè verba. Sed hæc perturbatio à pietate dimanās, & à ratione non discedens potest cum animi tranquillitate coniūgi. Perturbatio fugiēda est illa, quæ

rationi non parens animi quietē & securitatē diuellit, & nullo modo cū vera cōstātia copulatur. Quemadmodū remora in mari procellis agitato non sinit moueri nauem: sic cōstātia in mari calamitatum non patitur animū à rationis gradu dimoueri. Est autem remora exiguus

Similitudo.

piscis à remorando dictus, quòd nauem cui affixus fuerit, remoretur. Author est Plinius lib. 31. Quanquam ruāt venti, seuiantq; procellæ, tamen cogit stare nauis,

Plinius.

gia,

gia, atque tempestatū vires cōpescit. Est quidem constantia veluti anchora firma, quam nullū ferrum potest præcidere inuito viro constante, nulla tépesta labefactare. Hanc oportet amplecti, & nunquam derelinquere. Nam vt Ecclesiasticus ait

Eccle. 2. capite. 2. Væ his qui perdidērunt sustentiam. Et apostolus in priore ad Corinthios capite. 15. Itaque, inquit, fratres mei dilecti stabiles estote, & immobiles, abundantes in omni opere domini semper. Et Christus Deus noster apud Matthæum. 10. & Marcum. 13. Qui perseuerauerit vsque ad finē, hic saluus erit. Hac constantia munitus erat Ieremias, quāuis eius viscera conturbarentur.

¶ *Effusum est in terra iecur meū.* Id est, tanto angor dolore, vt videar iecur in terrā profundere. Iecur est veluti fons sanguinis, in quo vita consistit. Vnde iecur effundere apud Hebræos est vitam amittere, aut saltem deficere & exanimari. Ac rūpere iecur alicuius est illum interficere: vt apud Oseam. 13. Rumpam interiora iecoris eorū. Sed effusum esse iecur in terram, est nihil ex vita velle, sed mortem & sepulchrū diligere: iecur enim est affectuum receptaculum.

¶ *Super contritione filie populi mei.* Hoc est propter dolorem, quo afficitur Hierosolyma.

¶ *Cum deficeret paruulus & lactens in plateis oppidi.* Cum infantes in plateis Hierosolymæ præ fame morerentur.

Lamed. ¶ *Matribus suis dixerunt: ubi est triticum & vinum?* Mouet affectus describens puerorum famem ac interitum. Ita infrā capite. 4. Paruuli petierūt panem, & non erat, qui frangeret eis.

¶ *Cum deficerent.* Id est, cum fame & angore implicati animam efflarent. Qui-

dam publicè in foro, alij priuatim in sinu & amplexu matrum vitam amittebant. Ideo ait: Cum exhalarent animas suas in sinu matrum suarum. Hoc est, cum inter brachia matrū vitalia lumina linquerent. Vel accipitur anima pro desiderio, quod effundebant in earum gremio, quæ eos genuerunt & educarunt.

¶ *Cui comparabo te? vel cui assimilabo te filia Ierusalem?* Sensus est: Non inuenio Hierosolyma, cui te possim in ærumnis tuis comparare. Solēt afflicti quodāmodo leuari in cœrore, cum alios aspiciunt simili calamitate torqueri. At cum non inueniant sibi similes, summoperè cruciantur. Id accidebat Hierosolymæ, quæ in calamitatibus omnes alias ciuitates superabat. Opprimebatur mirum in modum, nulloque modo resistebat dolori, quod ea solatia illam deficerent, quæ ceteris quarum sibi exempla proponebat, in eadem calamitate non defuerunt.

¶ *Virgo filia Sion.* Hoc est Hierosolyma. De hoc schemate locuti sumus paulò ante, & capite superiore.

¶ *Magna est enim velut mare cōritio tua.* Comparat dolorem Hierosolymæ cum mari propter magnitudinem & tempestatē: mare enim omnes fluuios, & aquarum congregationes & quantitate superat & sæuitia. Imò ipsum mare pro calamitate accipitur psal. 68. Veni in altitudinem maris, & tempestas demersit me.

¶ *Quis medebitur tibi?* Quasi dicat, nullus præter Deum. Ideo ait capite. 31. Insanabilis plaga tua. Et Michæas primo: Quia desperata est plaga eius.

¶ *Propheta tui viderūt tibi falsa & stulta.* Non ait: propheta Dei: sed propheta tui, quia de falsis prophetis loquitur, qui nō spiritu Dei vaticinabantur. Hi fallebant

Hiero-

Mem.

Sup. 1.

Psal 68.

Ierem. 31
Mich 1.

Nun.

Hierosolymá, dicétes se videre res prosperas esse ei venturas, illamque non esse scelerú pœnas daturam. Quod erat planè falsum & stultum. Ideo ait, viderunt tibi, quia diuini vates mentis oculis diuino lumine illustratis futura videbant.

Quam ob causam videntes appellabantur: vt liquet ex capite. 9. lib. 1. Regum, & 9. lib. 2. Paralipomenon, & 8. ac 28. Esaię, & multis alijs ex locis. Vnde visio idem est quod prophetia, & videre idem quod vaticinari, vt capite. 1. Esaię: Visio Esaię filij Amos, quam vidit super Iudá & Ierusalem. Et hoc loco: Viderunt tibi falsa & stulta. De his falsis prophetis ait Ezechiel capite. 13. Nunquid non visionem cassam vidistis, & diuinationem mendacem locuti estis? Et paulò pòst: Vident ei visionem pacis, & non est pax.

¶ *Nec aperiebant iniquitatem tuam.* Hoc est, flagitia tua non reprehendebant, nec te de illis obiurgabant. Quin potius efferebant laudibus, quæ erant improbanda. Fingebat se amicos, cum essent adulatores. Vt Patroclus bellum illaturus omnia Achillis arma sibi vsurpauit præter hastam, quòd esset grauissima: sic adulatores omnes amicorum qualitates imitari videntur præter reprehendendi libertatem. Huiusmodi erant illius tēporis propheta, & præsides, & concionatores: non omnes, sed illi, in quos hoc loco inuehitur Ieremias. Quos vtinam nonnulli nostri tēporis non imitentur. Ad eos pertinet docere veritatem, cohortari ad virtutem, reuocare à flagitijs, monere & reprehendere improbos, laudare virtute præditos, falsam lætitiã frangere arguendo, nimium mœrorem leuare consolando.

Sunt enim sal terræ, & lux mūdi, ob eaq; causam debet alios cōdire, & illuminare.

Quare sunt ad munus hoc eligendi viri virtute & sapietia præstantes, quos postea non pœniteat elegisse. Quemadmodum mulier quæ citta laborat, malos quosdã cibos cupit, & ingerit, quos non multo pòst euomit: sic populus temeritate aut improbitate ductus nonnullos euehit aliquãdo ad dignitates & magistratús, quos paulò pòst reijcit & aspernatur. Nec enim merita habebant, nec per ostium ingressi fuerant: ostium autem Christus est, vt ipse apud Ioannem. 10. testificatur. Ac diu^s Paulus cap. 5. ad Hebræos: Nec quisquam, inquit, sumit sibi honoré, sed qui vocatur à Deo tanquam Aaron. De bonis præsidibus illud intelligitur, quod ait Deus apud Ieremiam. 3. Dabo vobis pastores iuxta cor meū, & pascent vos scientia & doctrina. Et apud Ioan. 10. Bonus pastor animã suam dat pro ouibus suis. De flagitiosis autem ait apud Ezech. 34. Væ pastoribus Israel, qui pascebát semet ipsos. Et apud Esaiam. 56. Ipsi pastores ignorauerunt intelligentiam: omnes in viã suam declinauerunt. Et apud Zacha. 11. O pastor & idolum derelinquens gregé. Qui sint ad gubernandi munus eligendi indicat Moses cap. Deut. 1. cum ait: Date ex vobis viros sapientes & gnaros, quorú cōuersatio sit probata in tribub⁹ vestris, vt ponam eos vobis principes. At propter populi peccata permittit Deus principes impios clauum reipublice tenere. De illis ait ita ipse Deus apud Oseã. 8. Ipsi regnauerunt, & non ex me: principes extiterunt, & non cognoui. Vbi cognoscere idem est quod approbare. Volens Dauid ostendere se non vsurpasse regnum, sed fuisse à Deo in regia dignitate constitutum, psalmo. 2. ait: Ego autem cōstitutus sum rex ab eo super Sion montem sanctum

1. Reg 9.
2. Par. 9.
Esai. 8.
Esai. 28.

Esai. 1.

Ezech. 13.

Similitudo.

Similitudo.

Psalm. 8.

Psalm. 11.

Matt 5.

Similitudo.

Ioan. 10.

Hebr. 5.

Ierem. 3.

Ioan. 10.

Ezech. 34.

Esai. 56.

Zacha. 11.

Deut. 1.

Ose. 8.

Psalm. 2.

Psalm.

Hube

sanctum eius. Sed hæc multò proprius de Christo, quam de Dauide dicuntur. Et Psal. 4. psalmo. 4. ait idem Dauid: Quoniam tu domine singulariter in spe cõstituisti me. Sed quid refero Dauidem fide præcellẽtem, & sanctitate præstãtem? Iulius Cæsar fide veri Dei destitutus nitebatur suadere populo, se esse à Ioue, quem summum Deum esse existimabat, in suprema imperij dignitate collocatũ. Excudi enim fecit numisma, vbi sculpta est aquila afferens è cœlo à Ioue coronam ad ipsum Cæsarem missam: quæ erat imperij hieroglyphicum. Quod numisma describit in ipsius Cæsaris historia Huber. Hubertus Herbipolita. Dabat operam, vt ostenderet, se esse diuinitus in summa dignitate constitutum: innuẽs eum tantũ, qui ob meritorum ornamenta fuerit magistratum adeptus, reipublicæ gubernaculum iustè ac sapienter tractare. At præfides Hierosolymæ falsi vates non populum gubernabant, sed fallebant: & tamen eos populus sequebatur, mirisque laudibus efferebat. Hæc est enim impiorum conditio & consuetudo, flagitiosos præfides nimio obsequio tueri, & magnis laudum præconijs celebrare, eos autẽ qui iustitiam colunt & religionem, qui & sapientia & virtute sunt præditi, voluntque omnia ad certam rationis normam dirigere, reijciunt sæpenumerò, & odio prosequuntur. De illis detrahunt, eis inuidiã conflant, & perniciẽ machinantur. ¶ *Viderunt tibi assumptiones falsas, & eiectiones.* Id est, vaticinati sunt tibi, alios assumendos esse à Deo, & ab illo protegẽdos, nimirum Hebræos, alios verò eijciẽdos & superãdos, nimirum Babylonios. Quorum vtrunque multò aliter euenit. Assumptio accipitur pro defensione seu

clypeo: nam psalm. 88. vbi nos habemus: Psal. 88. Quia domini est assumptio nostra: habet translatio Hieronymi: Quia à domino Hieron. est protectio nostra. Ac si dicat: Defensionem nostram Deo debemus. Vel per assumptiones falsas intelliguntur vaticinationes. Nam apud Malachiam cap. 1. vbi Malac. 1. editio vulgata habet: Onus verbi domini ad Israel: habet translatio septuaginta interpretum: Assumptio verbi domini super Israelem. Vbi aspicias vaticinationem quæ onus dicitur, assumptionẽ appellari, quòd eam diuini vates à Deo assumant. Est igitur sensus: Prædixerunt tibi vaticinationes falsas, & deiectiones à recta via: fefellerunt te falsis oraculis, quibus te à via recta deiecerunt. Brixia. Brixianus habet: Viderunt autem tibi prophetias falsas, & eiectiones. Hoc est, tibi falsa prædixerunt, propter quæ eiecta es in calamitosum exilium.

¶ *Plauserunt super te manibus omnes trãseuntes per viam.* Omnes viatores ruinas & calamitates tuas videntes lætitia gestiebant, tibi que insultabant. Plaudere manibus est gaudium plausu manuum exprimere. Ita accipitur psal. 46. Omnes Samech gentes plaudite manibus: iubilate Deo in voce exultationis. Verba sunt apostolorum, quos diuinus vates inducit loquẽtes, omnesque nationes ob Christi regnum, eiusque ascensum in cœlum ad lætitiã cohortãtes. Sed duplex est hic plausus, alter cum laude & gratiarum actione coniunctus, qualis est hic, de quo loquitur psalmographus: alter cum ludibrio & irrisione: de quo ait Ecclesiasticus. 12. Eccles. 12. Suffodiet plantas tuas, caput suum mouebit & plaudet manu, & multa susurrans commutabit vultum suum. Et huiusmodi est plausus, de quo hinc loquitur Ieremias.

¶ *Sibi*

COMMENT. IN LAMENT. IEREM.

¶ *Sibilauerunt, & mouerunt capita sua super filiã Ierusalem.* Idest, illudentes irriserunt Hierosolymam. Sibilare & mouere caput signa sunt iocantis, & per ludibriũ contemnētis. Ita accipitur sibilare cap. 9. 3. Reg. 9. libri. 3. Regum: Omnis qui transierit per eam stupebit, & sibilabit. Eodem modo Sopho 2 Sophoniæ. 2. Similiter mouere caput: vt P sal. 21. psalmo. 21. Omnes videntes me deriserunt me: locuti sunt labijs, & mouerunt caput. Id quod hoc loco ait Ieremias, prædixerat regius ac diuinus vates his verbis P sal. 43. psalmo. 43. Posuisti nos opprobrium vicinis nostris, subsannationem & derisum his, qui sunt in circuitu nostro. Posuisti nos in similitudinem in gentibus, commotionem capitis in populis. Vbi per similitudinem significatur prouerbiũ: ac si dicat: traduxisti nos gentibus in fabulam. Et psalmo. 78. Facti sumus opprobrium vicinis nostris, subsannatio & illusio his, qui in circuitu nostro sunt. Eos hoc loco notat Ieremias, qui prauo ingenio ducti aliorũ calamitatibus exultant, nullaque erga alios benignitate vtũtur. Similitudo. Vt nonnullæ arbores complectentem se vitem præfocant & exiccant, ne amœna fiat & fructuosa: sic improbi homines & suapte natura malefici viros excellentis ingenij, & ad excelsas res natos premunt & extinguunt, ne quando efflorescant, & ad honores & dignitates euehantur. ¶ *Perfecti decoris.* Hoc est pulcherrima, & ornatissima, & celeberrima. De illa ait Esai. 22. Esaias capite. 22. Vrbs frequens, ciuitas exultans. ¶ *Gaudium vniuersæ terræ.* Subaudi, Iudææ. Id voluit psalmographus his verbis significare: Fūdatur exultatione vniuersæ terræ, mons Sion, latera Aquilonis, ciuitas regis magni. Sed ego existi-

mo ideo diuinum citharœdum appellasse Hierosolymã gaudium vniuersæ terræ, quia in illa Christus dominus docuit euangeliũ, quod ex illa in omnes terrarũ oras effluxit. Vnde vera religio & oblectatio mortalibus imortalis dimanauit.

¶ *Aperuerunt super te os suũ.* Hoc est cõuicijs, ludibrijs et maledictis te vulnerarũt

¶ *Dixerunt: deuorabimus.* In Hebræo est: deuorauimus: sed ponitur præteritũ pro futuro more linguæ sanctæ: vel pro imperatiuo: Ac si dicat: Dixerunt: deuoremus. Hoc est penitus destruamus. Deuorare aliquem est illum penitus perimere, vt capite. 7. Deuteronomij: Deuorabis omnes populos, quos Deus tuus daturus est tibi. Et psalmo. 13. Qui operatur iniquitatem, qui deuorant plebem meam sicut escam panis. Et primo Esaiæ: Regionem vestram coram vobis alieni deuorãt. Et dñs Iesus de scribis loquēs: Qui inquit, deuorant domos viduarum.

20. *Fecit dominus, quæ cogitauit, compleuit sermonem suum, quem præceperat à diebus antiquis: destruxit, & non pepercit: & leuificauit super te inimicum, & exaltauit cornu hostium tuorum.*

¶ *Clamauit cor eorum ad dominum super muros filie Sion: deduc quasi torrentem lacrymas per diem & noctem, non des requiẽ tibi, neque taceat pupilla oculi tui.*

¶ *Consurge, lauda in nocte in principio vigiliarum: effunde sicut aquam cor tuum ante conspectum domini: leua ad eum manus tuas pro anima paruulorum tuorum, qui defecerũt in fame in capite omnium compitorum.*

¶ *Vide domine & considera, quem vindemiaueris ita, ergo ne comedent mulieres fructum suum, paruulos ad mensuram palmæ? si occiditur in sanctuario domini sacerdos & propheta?*

¶ *Iacue-*

Sin. *Glacuerūt in terra foris puer & senex: virgines meae & iuvenes mei ceciderunt in gladio: interfecisti in die furoris tui, percussisti, nec misertus es.*

Tau. *Vocasti quasi ad diem solennem, qui terrent me de circuitu, & non fuit in die furoris domini, qui effugeret, & relinqueretur: quos educaui & enutriui, inimicus meus consumpsit eos.*

Esa. 14. *Fecit dominus. Hoc est, evertit Hierosolymam, quemadmodū statuerat. Nemo igitur poterat defendere illam. Capite. 14. ait Esaias: Deus exercituum decreuit, & quis poterit infirmare?*

Deut. 27 & 28. *Quem praedixerat. Subaudi per diuinos suos vates: nimirum per Moysen cap. 27. & 28. Deuteronomij. Et per Esaiam, & Ieremiam, & alios, multis in locis.*

Exaltauit cornu hostium tuorum. Extulit potentiam & fortitudinem inimicorum tuorum.

Isa. 34. *Clamauit cor eorum ad dominum super muros filiae Sion. Cor Babyloniorum clamauit aduersus Deum, quod non potuisset eripere muros Hierosolymae. Sibi Babylonij victoriā tribuebant, non Deo: imò illum execrabatur. Vel refertur hoc ad Iudaeos: vt sit sensus. Clamores profuderunt ex corde ad dominum propter murorum Hierosolymae euerfionem.*

Iere. 14. *Deduc quasi torrentem lachrymas per diē & noctem. Subaudi, o tu Ieremia. Secum loquitur diuinus vates, qui capite. 14. dicebat: Deducant oculi mei lachrymam per noctem & diem, & non taceant: quoniam contritione magna cōtrita est virgo filia populi mei. Vel loquitur cū viatore, quem ad lachrymas fundendas inuitat. Sunt, qui totam hāc orationem sic ordinant. Clamauit cor eorum ad dominū: O mure filiae Sion profunde lachry-*

mas instar torrentis die ac nocte. Et ita est personae fictio, quae dicitur prosopopoeia, figura in diuinis literis vsitata. Muro enim tribuit sensum, & lamentationē, & humanos affectus. Simili modo Esaias urbem Babylonem alloquens capite. 47. **Esa. 47.** Descende, inquit, sede super terram virgo filia Babylon. Et psal. 18. **Psal. 18.** Coeli enarrant gloriam Dei, & opera manuum eius annuntiat firmamentū. Sed ibi per coelos possunt intelligi viri pij ad caelum aspirantes, qui caelum ipsum representant instar speculi versus caelum positi, in quo caelum ipsum conspicitur. Nam paraphrasis Chaldaica habet: Qui caelum suspiciunt, cognoscunt gloriam Dei: & opera manuum eius annuntiant, quae in aere apparent. Itaque nomine caelorum illi intelliguntur, quae in terris vitam caelitem imitatur. Nam id quod sequitur: In omnem terram exiuit sonus eorum: diuus Paulus cap. 10. epist. ad Romanos de apostolis virisque apostolicis interpretatur **Rom. 10.** Loquitur igitur Ieremias cū muro urbis, aut secum, aut cum viatore. Sed rectius est, meo quidē iudicio, dicere, voces has esse ad ipsam Hierosolymā emissas, propter verba quae versu proximo sequuntur: **Consurge, lauda in nocte: quae sine dubio ad ipsam diriguntur.**

*Nequetaceat. Id est, non cesset plorare: nō desistat à lachrymis: non quiescat. Tacere enim idem est aliquando quod quiescere: vt **Exod. 14.** Dominus pro vobis pugnabit, & vos tacebitis. Et psalmo. 49. **Psal. 49.** Haec fecisti, & tacui. Et Threnorum. 3. **Thre. 3.** Sedebit solitarius, & tacebit. Et **Marc. 4.** **Mar. 4.** Dixit mari: tace.*

Consurge, lauda in nocte. Hierosolymā alloquitur, quam inuitat ad cōsurgendū ex desidia & vitijs: & ad laudes diuinas concii-

concinendas. Eam hortatur, vt in medijs calamitatibus ad Deum aspiret, cui gratias agat, quòd eam in hoc seculo iuste & misericorditer castigauerit.

¶ In nocte. Hoc est in calamitate tua. Vel tempore nocturno, quod est ad preces & contemplationem aptissimū: tunc enim quietiores sunt sensus, & mens aptius fertur in Deum. Vnde Esaias cap. 26. Anima mea, inquit, desiderauit te in nocte.

Mich. 7. Et Michæas. 7. Surgam, cū sederō, in tenebris dominus lux mea est. Et Dauid **Psal. 118.** Memor fui nocte nominis tui domine. Et iterum: Media nocte surgebā

Psal. 76 ad confitendum tibi. Et psalmo. 76. Meditatus sum nocte cum corde meo. Et 41.

In die mandauit dominus misericordiā suā, & nocte canticum eius. Hoc est, dixit De^s, vt die opera misericordiæ exerceamus, nocte autem canticis spiritualibus, præcibus & meditationibus operam demus. Vel ponitur præteritum pro futuro, vt sit sensus: Nunc angor calamitatibus & molestijs: sed veniet tempus felix, cū Deus in die, hoc est in illa prosperitate mittet ad me misericordiā suā, hoc est rerum secundarum abundantia.

Sed interim hac ærumnarum nocte non intermittam canticum eius: Deum meū hymnis ac laudibus celebrabo. Vbi nox accipitur pro calamitate: vel pro tempore nocturno ad Deum quærendū & inueniendum accommodatiore: nam à negotijs humanis abstracti melius Deū querimus, quàm cum illis implicamur. Sed

Cant. 3 dices, sponsam 3. Canticorum capite dixisse: In lectulo meo per noctem quæsiui, quem diligit anima mea: quæsiui illū, & non inueni. Verum est: sed ibi accipitur nox pro tenebris ignorantia, de qua ait

Sap. 7. Sapiens: Vinculis tenebrarum, & longæ

noctis compediti. Et apostolus 13. cap. ad Romanos: Nox præcessit, dies autem appropinquauit. Et Ioan. 1. Lux in tenebris I Ioan. 1. lucet, & tenebræ eum non comprehenderunt. Magna enim fuit Iudæorum ignorantia Christum non recepisse. Eam ob causam tūc sponsa non inuenit sponsum, quia cum nocte ignorantia, & in lectulo suo, hoc est prudentia carnis non spiritus quæsiuit. Quādiu enim Iudæorum synagoga legis literæ adhæsit, in vmbri veterum cerimoniarum quiescens Christum non inuenit, quia illum in spiritu & veritate nō quæsiuit. Possunt tamen verba illa non ad veteris signagogæ statum referri, sed de statu fidelium animarum explanari, quando ab illis dilectus sponus Christ^s videtur se subducere, ad maioris desiderij flammam in illis excitandas & accendendas. Ac tunc sensus est: In lectulo conscientia meæ, in nocte afflictionum mearū quæsiui Christum, qui me à molestijs liberaret: sed ille visus est tūc me reliquisse, vt me ardentiore desiderio inflammaret.

¶ In principio vigiliarum. Hoc est celeriter & expedite. Solebant veteres noctem in quatuor vigiliis excubiasque diuidere, iuxta quatuor custodias eorum, qui ciuitatem seruabant: de quibus dictum est Canticorum. 3. Inuenerunt me vigiles, qui custodiebant ciuitatem. Monemur hoc loco, vt in medijs ærumnis, & tempore opportuno diligenter surgamus, ad Deum mentem extollamus, & ardenter aspiremus. Ipse enim est, vt diu^s ait Paulus in secunda ad Corinthios, pater misericordiarū, & Deus totius consolationis, qui consolatur nos in omni tribulatione nostra.

¶ Effunde sicut aquam cor tuum in conspectu domini

Et tu domini. Hoc est, aspira toto animo, summaq; deuotione ad Deū. Effundere sicut aquam cor ad Deum, est animum quodammodo contractū dilatare, & ad Deum cum impetu emittere instar aque cōclusæ, quæ aperto foramine tota vehementer effunditur. Id tum fit, cum laxatis habenis omnē amorē, omnia desideria, omnes affectus ad Deum ipsum profundimus. Ita accipitur apud psalmographū psal. 41. Hæc recordatus sum, & effudi in me animam meam. Et 61. Effundite corā illo corda uestra. Et capite. 1. lib. 1. Regū: ubi ait Anna: Effudi animam meam in conspectu domini. Fortasse hoc Ieremiæ loco effundere sicut aquam cor, est lachrymas ex intimo corde deducere, & ipsum cor veluti in fontem piarum lachrymarum conuertere. Id fecit Maria Magdalena, quādo lachrymis pedes domini nostri rigauit in domo pharisæi, ubi dominus ad prandium sedens pias illas Magdalena lachrymas magis quā pharisæi epulas approbavit.

Leua ad eum manus tuas. Hoc est, ora Deum affectu vehemente. Leuare manus ad dominum est fundentium preces dispositio, quæ deuotionē conseruat & auget. Capite Exodi. 17. cum leuaret Moses manus, vincebat Israel. Apud Esaiam. 1. dicebat Deus impijs Iudæis: Cum extēderitis man⁹ uestras, auertā oculos meos à vobis. Dauid psal. 142. Expandi, inquit, manus meas ad te. Et psal. 62. In nomine tuo leuabo manus meas. Et apostolus capite. 2. prioris ad Timotheum: Volo viros orare in omni loco leuantes puras manus sine ira & disceptatione.

Pro anima paruulorum suorum. Hoc est pro vita. Vel ad literā pro anima: vt qui iam vitam amittebant corporis, animas

saltem saluarent. Sensus est: Ora Deum vt eorū anime in sinu Abrahæ recipiātur.

In compitis. Hoc est in quadriuijs. Viæ sunt, ad quas quatuor vijs itur, quæ dicuntur compita, quòd à multis petantur.

Vide domine, et considera, quem vindemiaueris. Superiore capite dixerat: Quoniam vindemiauit me dominus. Vbi poteris videre, quæ ibi obseruauimus.

Ergone comedent mulieres fructum suū? Quasi dicat: Nunquid hoc sustinebis, vt mulieres fame coactæ comedant filios suos infantes vnius palmi? Fortasse nonnullæ mulieres pepererunt ante tempus foetus imperfectos, quos præ fame comederunt. In Samaria tempore regis Ioram mulier quædam comedit filium suum, vt capite. 10. lib. 4. Regum proditū est memoria. Idem accidit in obsidione Hierosolymæ per Romanos, vt Iosephus & Egesippus testantur.

Si occiditur in sanctuario domini sacerdos et propheta! Hoc ait per admirationem: quasi dicat: Fuit ne hoc vnquam auditū, interfectos esse in templo domini sacerdotes & diuinos vates!

Iacuerunt in terra foris. Iacuerunt sepulti extra domos. Potest verti: Iacuerūt humi in plateis.

In die furoris tui. Id est in tempore seueritatis diuinæ tuæ iustitiæ.

Nec misertus es. Subaudi differēdo poenam. Alias tamen illorum misertus est, est enim eius iustitia cum misericordia coniuncta. Et in omnibus operibus misericordia vtitur. Vnde Dauid psal. 144. Miserationes eius super omnia opera ei⁹. Vbi pro super vertit Hieronymus in. Et Hieron.

Habacuch: Cum irat⁹ fueris, misericordiam recordaberis. Vel vt verti etiā potest:

Cum iratus fueris, amoris recordaberis:

nimi-

nimirum eius, quo oia diligis, que fecisti.

Tau. *Vocasti quasi ad diem sollemnē, qui terreret me de circuitu.* Verba sunt Hierosolymę, quorum hic est sensus. Tu domine vocasti ad bellum hoc ad exitium meum tanquam ad festum solenne inimicos meos, qui erant in circuitu mei, vt me terreret, & vastarent. Hoc ideo ait, quia ex regionibus vndique Hierosolymę vicinis venerunt multi cum Chaldęis eam euertere cupientes, tanto gaudio exultantes acsi ad solennia celebranda venirēt. Verba illa: Qui terreret me de circuitu: possunt hunc habere sensum. Qui mihi terrorem incuterent in circuitu, hoc est in obsidione. Ita ei dixerat Deus apud Esaiā 29. Circundabo quasi sphæram in circuitu tuo: & iaciam contra te aggerem, & monumenta ponam in obsidionē tuam.

Et non fuit. Subaudi de Hebręis Hierosolymę, qui euaderet.

Inimicus meus. Hoc est exercit⁹ Chaldęorum.

Observationes ex Hebræo in secundam lamentationem.

Non est recordatus scabeli pedum suorum. Pro recordari est i Hebreo **נָסַח**

Zacar, quod significat recordari, & memorem esse, vt Ionæ. 2. Domini recordatus sum. Et Cantic. 1. Exultabimus, & lætabimur in te memores huberū tuorū

super vinū: pro quo poteris vertere: Memores amorū tuorū, qui sunt suauiores vino. Sed quia verbū hoc significat quoq; redolere, vertunt nōnulli: Redolēt amores tui plusquam vinū. Et quia significat etiā prædicare, vertunt alij: Prædicabim⁹ amores tuos vino præstantiores. Ea vtitur David psal. 37. cum in eius inscriptione ait: Psalmus David in rememoratione. Pro quo poteris rectē etiā transferre: Ad cōmemorandum, subaudi peccata sua, & supplicia, quibus ob ea cruciebatur: vt ex psalmi contextu videre licet. Hinc Zecer significat memoriā, vt psal. 111. In memoria æterna erit iust⁹: ab auditione mala non timebit. Acsi dicat: vir iustitia & pietate munitus nunquam decidet à memoria Dei: semper Deus illius recordabitur: eam ob causam non ita timebit auditionem rerum aduersarū, vt ab animi tranquillitate depellatur. Qui enim iustitiam colunt & pietatē, nullis calamitatū fulminibus, nullis improborū hominum oppugnationibus frangūtur, quia sciunt Deum esse perpetuò ipsorū memorē, eorumq; ærūnas, & tolerantia, & animi firmitudinē intueri. Sed dices, diuinū psaltem 43. psal. inducere viros iustos & pios ita Deū alloquētes: Exurge, quare obdormis domine, exurge, & ne repellas in finem. Quare faciē tuam auertis? obliuisceris inopiæ nostræ, & tribulationis nostræ. Et ipse David omni iustitia & sapientia præstanti psal. 12. periculis vndiq; cinctus, & in acerbis calamitatibus versatus has voces ad dñm emittit: Vsq; quo dñe obliuisceris mei in finē? vsquequo auertis faciē tuam à me? At etsi Deus videtur ad tēpus hominū obliuisci virtute præcellentium, quòdeos permittat à sceleratis affligi, rerumq; aduersarū ictibus vulnerari, **semper**

semper tamen eos memoria complectitur, omniumque rerum eorum recordatur. Sed vult eos aliquando ad illustriorem meritorum coronam exercere, atque per varios casus & acerbis calamitatum angustias ad vitam ducere sempiternam. Ipse enim ait apud Esaiam. 49. Nunquid obliuisci potest mulier infantis sui, ut non misereatur filij vteri sui? Etsi illa oblita fuerit, ego tamen non obliuiscar tui: ecce in manibus meis descripsi te. Hoc vltimum dicit, quia quando aliquid volumus memoriam tradere, filum ligamus in digito, vel in manu signum aliquod describimus, vel in libro memoriam exaramus. Ex quo effectum est, ut memoria quam Deus habet electorum suorum, liber monumenti vel memorialis appelletur. Et meminit Malach. 3. cum ait: Scriptus est liber monumenti coram eo timetibus dominum, & cogitationibus nomen eius. In eo enim scripti erant timentes Deum, & de illius nomine ac gloria cogitantes. Vbi pro libro monumenti est in Hebraico Sopher Ziccaron, hoc est liber memoriam, seu memorialis: Ziccaron enim a verbo hoc Zacar deriuatur. Impij videtes viros pios affligi & lacerari, existimant Deum nullam eorum tenere memoriam. Contra vero diuinus vates testificatur, eum nunquam illorum memoriam deponere, qui illos diligit, illorum gemitus audit, & numerat, et scribit, eorumque perpetuo recordatur. Est enim ante oculos eius liber monumentorum, in quo eos habet scriptos, quos nulla vnquam delebit obliuio. Quare non debent in calamitatibus & doloribus speremittere, sed illa in Deo figere atque locare. Hoc autem loco ait Ieremias, Deum non esse recordatum scabelli pedum suorum, hoc est templi sui, quia propter Iudeorum scelera illud permisit a Babylonijs euerti. Sed

quia verbum hoc, ut diximus, significat redolere & suffumigare, potest verti locus hic: Non redoluit, vel non suffumigauit scabellum pedum eius. Non enim iam in templo thura & thymiamata redolebant. ¶ *Præcipitavit dominus, nec pepercit, omnia speciosa Iacob.* Quidam vertunt deglutit: alij deuoravit, quod idem est. In Hebraico est verbum בָּלַגַּח Balagh, quod significat precipitare, deglutire, deuorare, abscondere, perdere. Eo utitur Esaias cap. 25. cum ait: *Præcipitabit mortem in sempiternum: nimirum Christus, qui ait apud Oseam. 13. Ero mors tua o mors.* Pro quo apostolus in priore ad Corinthios vertit: *Absorta est mors in victoria: ad Oseam alludens & ad Esaiam: nam verbum hoc significas precipitare, significat etiam deglutire & absorbere.* In hac eadem lamentatione paulo post: *vbi nos habemus: Dixerunt: deuorabimus: pro deuorare est hoc idem verbum Balagh: pro quo cap. 2. Iona, Latinus noster interpres vertit deglutire. ita enim habet: Preparauit dominus piscem grande, ut deglutiret Ionam. Et psal. 106. deuorare. Omnis sapientia eorum deuorata est: Hoc est perijt, & euanuit, vel precipitata est. Hinc balagh significat precipitationem: ut psal. 51. vbi David cum impio Doeg loquens: Dilexisti, inquit, omnia verba precipitationis lingua dolosa. Ac si dicat: Amas loqui omnia verba perniciem afferentia. Sed quia verbum balagh significat quoque abscondere, potest esse sensus: Gaudes, cum loqueris omnia verba occultationis seu fraudis: qui enim dolose loquitur, cor suum abscondit. Ac si dicat, mirum in modum delectaris verbis fraudulentis & dolosis, illa cupis sepe loqui. At quoniam verbum hoc perdere significat, potest verti locus hic Ieremie: *Perdidit dominus, nec pepercit, omnia pulchra Iacob.* ¶ *Et dissipauit quasi hortum tentorium suum.**

COMMENT. IN LAMENT. IEREM.

In Hebraico est: וַיֵּאֱחָזֵם צִיָּוָה וַיִּשְׁחָטֵם Vaiach-
 mos Caggan Xucco. Verbū est chamas,
 quod significat dissipare: quam significa-
 tionem secutus est noster interpres. Sig-
 nificat etiā transferre. Quare potest verti
 locus hic: Et transtulit quasi hortū tento-
 rium suum. Vt sit sensus: Trāstulit Deus
 in Chaldaeam populū suum, ac si esset tu-
 gurium horti. Significat insuper rapere
 & spoliare: quę significatio huic loco mi-
 rabiliter cōuenit: cōmisit enim Deus di-
 reptioni ciuitatē suā, eamq; per Chaldeos
 spoliauit. Præterea significat contēnere,
 in quā significationē accipitur cap. Eze-
 chielis. 22. Sacerdotes eius contēpserunt
 legem meā. Pro quo poteris etiā vertere:
 Sacerdotes ei⁹ diripuerūt, vel spoliauerūt
 legem meā. Cū enim illā perperam in-
 terpretarentur, dicebātur, verū eius sensū
 diripere, eamq; germana intelligētia spo-
 liare. Ad hęc significat lædere & perdere,
 vt Prouerb. 8. Qui autē in me peccauerit,
 lædet animam suā: vel perdet animā suā.
 Quod verti etiā potest: Qui in me pecca-
 uerit, spoliabit animam suā: nimirū bo-
 nis gratiæ perfectisque virtutibus. Illud
 cap. 15. Iob: Lædetur quasi vinea in pri-
 mo flore botrus eius: potest verti: Perdet
 quasi vinea in primo flore botros eius:
 Hoc est, amittet filios suos statim in pri-
 ma pueritia. Vel spoliabitur quasi vinea
 in primo flore botris suis. Hoc est priua-
 bitur filijs, cū adhuc fuerint infantes.
 Eadē est sentētia licet diuersis verbis. Ab
 hoc verbo deducitur nomen צִיָּוָה chamas
 quod significat rapinam & iniquitatem:
 vt Genesis. 6. Corrupta est terra coram
 Deo, & repleta est iniquitate. Vbi para-
 phrasis Chaldaica pro iniquitate habet,
 rapina. Rectissimè tamen habet editio
 vulgata, quę admodum psalmo septimo:

Super verticem ipsius iniquitas eius def-
 cendet. Vbi iniquitas accipitur pro pœna
 iniquitatis: vt sit sensus: Et supplicium ma-
 lefici illius in eius caput redundabit. Læ-
 sio enim qua quis alium lædit, iniquitas
 illic appellatur. Verbum enim hoc nostrū
 lædere significat & perdere. Quare po-
 test verti locus hic: Læsit, siue perdidit
 quasi hortum tentorium suum.
 ¶ *Demolitus est tabernaculū suum.* Pro ta-
 bernaculo est in Hebræo nomē מוֹהֶדֶד mo-
 hedh, quod significat tabernaculū, eccle-
 siam, & templū, quò multi cōueniunt: &
 festum & solennitatē, vbi populus cōgre-
 gatur. Nam pro eo vertit interpres noster
 Threnorum. i. solennitatem, dicens: Eo
 quòd non sint, qui veniant ad solennita-
 tem. Pro quo R. Abrahamā vertit: Propterea
 quòd non sint, qui veniant ad sanctuariū:
 hoc est ad templum. Quare potest verti
 locus hic: Demolitus est, siue perdidit tē-
 plum suū, vel congregationē suam. De-
 ducitur enim à verbo יָאָהַדִּי yahadh, quod
 significat cōuenire, cōgregare, cōstituire
 tēpus. Septuaginta habent: ἐορτήν αὐτοῦ,
 hoc est festiuitatem suam. Et statim pro
 eodem hoc nomine vertit interpres no-
 ster festiuitatem, dicens eodē versu: Obli-
 uioni tradidit domin⁹ in Sion festiuitatē.
 ¶ *Maledixit sanctificationi suæ.* Pro ma-
 ledicere est in Hebraico נָאָר naar, quod
 verbū significat maledicere, eijcere, anti-
 quare, abrogare, relinquere, auferre, atte-
 nuare, euertere, auferre à corde. Quæ oīa
 huic loco cōueniūt. Septuaginta habēt: E-
 iecit sanctificationē suā. Pagnin⁹: Proiecit
 à corde sanctuariū suū. R. Ioseph in cōmē-
 tarijs: Abrogauit sanctuariū suū. R. Abra-
 ham: Abstulit & dereliquit tēplum suū.
 Illud cap. 3. Malach. In penuria vos male-
 dicti estis: est ab hoc verbo, vt R. Iehuda,
 &

R. Ioh.
nah.

Sup. 1.

R. Abra.

Psal. 29

Pagnin.
R. Ioseph.
R. Abra.

Iob. 19

Mala. 3.
R. Iehuda.

R. Ionah. & R. Ionah testatur. Et hanc significatio-
nem securus est hoc loco noster interpret.
 ¶ *Effusum est in terra iecur meum.* Quid
hoc significet, in explanatione ostendimus:
Septuaginta interpretes habent. Effusa
est in terram gloria mea. Hoc est, cecidit
omnis honor meus, ruit in terram celebritas
mea & amplitudo. Sed dices. Quare est hec
discrepantia? Quare est inter iecur & gloria
conuenientia? Velim tibi persuadeas, in
Hebreo esse nomen קָבֶדֶת Cabedh, quod
significat iecur, & rem eminentem & glo-
riosam, & honorem, & gloriam. Pro quo vo-
cabulo Septuaginta transtulerunt δόξα,
quod significat gloriam, splendorem, & opi-
nionem celebris. Quare recte interpretis no-
ster, & recte Septuaginta verterunt. Cum
enim nomen æquiocum sit, vnusquisque il-
lud potest in eam accipere significationem,
quæ est scriptoris instituto accommodata:
huic autem literæ vtraque significatio est acco-
modatissima. Nec solum cabedh, sed etiam
cabodh gloriam significat, & animam, quod
sit corporis gloria & ornamentum: vt psal. 29.
Vt cætet tibi gloria mea, & non cõpungar.
Quod potest verti: Vt cantet tibi anima
mea, & non fileam. Ac si dicat: Vt anima
mea te celebret præconijs bonitatis tuæ,
de tuisque laudibus non conticescat.
 ¶ *Compleuit sermonem suum, quem præceperat.*
Septuaginta interpretes habent: συνέτελε-
σεν ῥήματα αὐτοῦ. Hoc est compleuit ver-
ba sua. Sed idem sensus est: est enim in ver-
sione cõmuni singularis numerus pro plu-
rali: quod Septuaginta indicauerunt. Ac pro
sermone posuerunt rimata, hoc est verba
seu sermones. Eodem vocabulo vtitur cap.
Iob. 19. pro quo nos habemus sermones.
Ita enim est in editione vulgata: Quis mihi
tribuat, vt scribatur sermones mei? Quis
mihi det, vt exarentur in libro? Stylo fer-

reo, & plumbi lamina, vel certe sculpatur in
silice. Ac si dicat Iob: Tantum abest, vt existi-
mem, verba mea quibus meam tueor iusti-
tiam, falsa esse & inania, vt optime in materia
incompactibili, qualis est durus lapis, scrip-
ta esse, vt ea semper posteritas intueatur.
Pro certe habent nonnulli codices celte, sed
error fuit librariorum. In codicibus enim
antiquis, & in versione Cõplutensi scri-
ptum est certe, non autem celte. Non me
fugit quam multa barbari quidam interpre-
tes super vocabulo celte fingant & ineptè
philosophentur: sed vera lectio est certe.
Nam nec in Hebraico, nec in Græco est
nomen aliquod, quod celtem significet.
Nec Hieronymus, nec Philippus, nec Gre-
gorius graues & antiqui Iob interpretes
celtis meminerunt. In Hebraico est parti-
cula laad, quæ significat adhucque: pro
qua Hieronymus vertit certe. Et quia par-
ticula adhucque significat etiam continua-
tionem, verterunt septuaginta interpre-
tes: In seculum, sed hoc paulò antè posue-
runt. Et nonnulli vertunt: In perpetuum.
Ac si dicat: Vtinam sculpantur in duro
marmore, vt perpetuò durent. Cum hec
sententia scripta sit carminibus Hebrai-
cè, non est mirum, quædam verba trans-
poni. Ego existimo horum verborum or-
dinem hunc esse. Quis mihi tribuat, vt scri-
bantur sermones mei in papyro? Quis
mihi det, vt exarentur in libro tabularum
ceratarum? Vel certe quod magis opto,
vtinam sculpantur in silice & duro lapide
stylo ferreo, mox plumbi lamina for-
mandi. Solent enim qui literas in mar-
moribus scribunt, primum stylo ferreo
eas excavare, deinde laminis plumbeis aut
æneis vacua literarum spatia replere, vt
earum notæ euidentius appareant, ma-
gisque perspicuæ reddantur. Id in multis

Hieron.
Philipp.
Gregor.

Hieron.

COMMENT. IN LAMENT. IEREM.

antiquis molibus & structionibus, ac veterum monumentis hodie conspicitur: quemadmodum Romae in Marci Agrippae inscriptione, quae adhuc extat in frontispicio rotundi templi, nunc sanctissimae virgini Mariae dedicati, quod quondam in honorem omnium falsorum deorum constructum Pantheon vocabatur. Tu vero aduerte, & id quod hoc loco ait Ieremias perpende. Compleuit Deus sermonem suum: de quo ait Christus apud Ioan. 17. Sermo tuus veritas est. Et Iacobus. 1. Genuit nos verbo veritatis, ut simus initium aliquod creaturae eius: hoc est, ut simus in hoc mundo prestantissima omnium creaturarum: cum antea essemus comparati iumentis insipientibus, & similes facti illis: ut verbis utar psalmogr.

¶ *Consurge, lauda in nocte.* Pro lauda est in Hebraico verbum רָנַן Ranan, quod significat laudare, clamare, meditari, exultare. Ex hac verbi æquiocatione fluxit interpretum varietas. Hieronymus vertit laudare. Pagninus, & Brixianus clamare. Septuaginta meditari. Sed hæc in idem ferè recidunt. Nam laudare hoc loco est preconij Deum efferre, & clamoribus laudis celebrare. Sed quia hi clamores possunt esse in animo sine vocibus externis, vertunt Septuaginta meditari, siue ad meditandum. Mosi enim nihil ore clamati dixit Deus Exodi. 14. Quid clamas ad me? Pro laudare accipitur Esaiæ. 54. Lauda sterilis, quæ non parit. Pro quo Septuaginta habent: Exulta siue lætare sterilis, quæ non parit. Loquitur diuinus vates cum gentium populo, siue cum gentilitate, quæ cum antea sterilis esset, recepit fidem, & multis filiis abundauit: plures enim ex gentibus, quam ex Iudæis in Christum crediderunt, qui filij Dei nuncupantur. Quotquot autem eum receperunt, inquit Ioannes,

dedit eis potestatem filios Dei fieri. Significat etiam verbum hoc delectare, ut psal. 64. Psal. 64. Exitus matutini & vespere delectabis. Hoc est, tu Deus sancte partes Orientis & Occidentis afficies gaudio, cum eas ad veram fidem tuam conuerteris. Cum Orientem & Occidentem vellet dicere, dixit exitus aurora & vespere, quod ex altera parte dies, ex altera nox oriatur. Poteris per exitum matutini intelligere solem & diem, per exitum autem vespere lunam & noctem: ut sit sensus: Tu domine non solum in die prosperitatis, sed etiam in nocte rerum aduersarum iustorum animos oblectas. Potest verti: Exitibus matutini & vespere laudaberis. Nam dies & nox modo suo Deum laudibus efferunt: iuxta illud trium puerorum: Benedicite noctes Dani. & dies domino. Ut enim ait diuinus ac regius vates psalmo. 18. Dies diei, hoc est Psal. 18. successio ordinatissima dierum, eructat verbum, hoc est loquitur Dei potentiam & bonitatem: & nox nocti, hoc est noctium vicissitudo & perpetua constantia indicat ipsius Dei sapientiam. Aspicias verbum hoc ranan significare laudare, recteque hoc loco verbum fuisse ab interprete nostro Latino.

¶ *Leua ad eum manus tuas pro anima paruulorum tuorum.* Septuaginta interpretes habent: pro animabus. Sed sensus est idem. Ponitur enim Hebraicè sæpenumero singularis numerus pro plurali. Monemur hoc loco fundere preces ad Deum pro animabus mortuorum, ut Deus eas ducat ad gloriam sempiternam: non pro illis, quæ sunt in celo, nec pro illis, quæ æternis inferorum poenis cruciantur, sed pro illis, quæ in purgatorio detinentur. Capite. 12. lib. 2. Mach. 2. Mac. 12 scriptum ita legimus. Facta collatione duodecim mille drachmas argenti misit Hierosolymam, nimirum Iudas Machabeus, offerri

offerri pro peccatis mortuorum sacrificium, bene & religiosè de resurrectione cogitans. Nisi enim eos qui ceciderat, resurrecturos speraret, superfluū videretur & vanum, orare pro mortuis. Et quia cōsiderabat, quòd hi qui cum pietate dormitione acceperant, optimā haberent repositā gratiam. Sancta ergo est & salubris cogitatio pro defunctis exorare, vt à peccatis soluantur. Haecenus ibi. Deploranda profectò est hereticorū cecitas & obstinatio, qui negat purgatoriū, & pro mortuis preces & suffragia, cū hoc loco contrariū apertissimè asseratur. Nec possunt dicere hunc librū canonicum nō esse: siquidem diuus Augustinus cum coetu doctorū sanctorum asseueratè affirmat eum esse canonicū. Et ita assertū est in cōcilio Carthaginensi, & in concilio Tridētino. Deinde diuus Paulus capite. 3. prioris ad Corinthios: Vniuscuiusque opus, inquit, quale sit, ignis probabit. Si cuius opus māserit, quod superædificauit, mercedē accipiet. Si cuius opus arserit, detrimentū patietur: ipse autē saluus erit, sic tamen quasi per ignem. Hoc est saluabitur, sed per purgatus igne purgatorij gloriam cœlestē consequetur. Ita locū illū Hieronymus, Augustinus, Ambrosius, Gregorius, & ceteri patres vetustate, sanctitate, & sapientia admirandi explanarunt. Idem apostolus capite ad Philippenses. 2. In nomine, inquit, Iesu omne genu flectatur cœlestiū, terrestrium, & infernorum. Vbi per infernos eos intelligit, qui in purgatorio ad tempus pœnas luunt peccatorum suorum. Perspicuum est enim, qui æternis inferorum pœnis torquentur, non flectere genua nomini Iesu, quod perpetuò execrantur. Sunt ergo in purgatorio, qui Christum colunt, cui genua flectunt. Idē

depromitur ex capite. 5. Apocalypsis, vbi Apoca. 5 omnes creaturæ, quæ sunt subtus terram, dicuntur Deum laudare. Augustinus August. quæstione. 1. de Dulcitij quæstionibus purgatorium esse testatur: & in libro de cura pro mortuis agenda, idem asserit. Sed ante Augustinū hoc affirmavit Dionysius Arcopagita capite. 7. ecclesiasticæ hierarchie, & post illū Gregorius in epistola ad Bonifaciū, & in dialogis multis in locis. Hæc veritas fuit in cōcilio Cabilonensi asserta, & in sacros canones relata de cōsecratione distinctione prima, cap. Visum præterea. Et Damascenus atq; Isidorus consuetudinē in ecclesia Christi oradi pro defunctis in purgatorio existētibus à tēpore apostolorū aiunt dimanasse. Itaq; esse purgatoriū animarum illisq; ecclesiæ suffragia prodesse est verissimū: & ita tenet ac docet, semperq; tenuit ac docuit sancta Romana ecclesia catholica, quæ vt diuus ait Paulus in epistola priore ad Timotheū, est colūna & firmamentū veritatis. Sed postquam animæ exeūt ex purgatorio, aut tanta sunt prædite sanctitate, vt cum ex hac vita migrant, nihil habēt, quod purgent, statim cœlestē gloriā consequantur, an spectent vsq; ad vniuersale iudiciū, magna inter viros sapientia præstātes quæstio quondam fuit. Hieronymus Hieron. explicās illud psal. 68. Ascendisti in altū, cepisti captiuitatem: videtur asserere animas sanctorum ante diem vltimi iudicij beatas esse, & in cœlo cū Christo aggregatas diuinā essentiam videre, eaq; frui, et habere vitam æternā. Idem videtur sentire Ambrosius verba illa apostoli explanans in epistola ad Philippenses: Cupio dissolui, & esse cum Christo. In eadē sententia est Augustinus explicās illud Apocalypsis. 6. Datae sunt illis singulæ stolæ

Grego. albæ. Et Gregorius in explanatione eiusdem loci. Et Anselmus in expositione capituli. 5. posterioris ad Corinthios. Et multi alij magni nominis authores. Et hæc est vera sententia, firmiterque tenenda, quæ admodum epistolis decretalibus Innocentij tertij, & Benedicti. 11. summorum pontificum sancitum & assertum est: & oecumenij concilij Florentini decreto confirmatum. Sunt autem concilij Florentini sub Eugenio. 4. pontifice maximo hæc verba: Definimus illorum animas, qui post baptismum susceptum nullam omnino peccati maculam incurrerunt, illas etiam quæ post contractam peccati maculam vel in suis corporibus, vel eisdem exuta corporibus, prout superius dictum est, sunt purgate in cælum mox recipi, & intueri clarè ipsum dominum trinum & unum, sicuti est, pro meritorum tamen diuersitate aliud alio perfectius. Hæc concilium Florentinum. Benedictus 11. de consilio pontificum, quos cardinales appellant, & summi pontificis collegas, magnorumque theologorum consensu ait huiusmodi animas ante sumptionem suorum corporum & iudicium generale esse in cælo & paradiso cælesti, cum Christo sanctorum angelorum consortio aggregatas, videreque diuinam essentiam immediate se bene & clarè & aperte illis ostendentem, eademque perfrui, esseque in vita æterna beatas. Quare hoc est verum, & de fide tenendum. Armeni tamen quondam assererent nullam animam ante diem iudicij esse beatam, nec Deum videre: contra quos scripsit Guido Carmelita, & diuinus Thomas in quodam opusculo, quod inscribitur contra Græcos & Armenos. Fuerunt tamen multi authores grauissimi & doctissimi, qui in erronea Armenorum opinione fuisse videtur, quos iuxta temporum serie in quibus floruerunt, re-

censebo, ut eos prudenter legas, & pie ac sapienter interpreteris. Irenæus episcopus Lugdunensis in fine lib. 5. aduersus hæreses: Iustinus philosophus & martyr in libro questionum à gentibus positarum quest. 76. Tertullianus Florens libro aduersus Marcionem. 4. & libro de anima capite antepenultimo & ultimo: Origenes homilia 7. in Leuiticum, & lib. 2. & 4. Periarcon: Lactantius Firmianus libro. 7. diuinarum institutionum capite. 21. Victorinus martyr episcopus Pitabionensis in commentarijs in Apocalypsim explicans illud: Vidi sub altari Dei: Ioanes Chrysostomus homilia. 39. in priorem ad Corinthios explicans verba illa: Si in hac vita tantum sperantes sumus. Theodoretus Cyrensis episcopus in commentarijs vndecimi capitis epistolæ Pauli ad Hebræos: Arethas episcopus Cæsariensis in commentarijs in Apocalypsim collectis ex Andree Cæsariensis episcopi monumentis in explanatione horum verborum: Usque quod domine non vindicas sanguinem nostrum: Oecumenius in caput. 11. epistolæ Pauli apostoli ad Hebræos: Theophylactus episcopus Bulgariae in eodem loco. Euthymius Zigabenus in commentarijs in caput. 23. euangelij authore Luca: Bernardus sermone. 3. in festo omnium sanctorum. Hi sunt qui videtur asserere animas ante generale iudicium non esse beatas. Sed illud intelligendum est de corporum resurrectione, quam Deus sanctis suis repromisit. Ea enim adhuc differtur, ut simul omnes resurgamus, & non sine nobis consummatam animæ & corporis beatitudinem percipiant. Et quoniam sancti non adhuc corporis immortalitatem receperunt, non habent beatitudinem omnino perfectam, omnibusque numeris absolutam: nihilominus
tamen

Irenæus.

Iustinus

Tertull.

Origen.

Lactant.

Victor.

Chryso.

Theod.

Arethas

Andreas

Oecumenius.

Theop.

Euthy.

Bernard.

Gene

Pfal.

Mat

Mar

Luc.

Ioan

Pfal.

Gen

tamen iam sunt beati in gloria cœlesti, ubi Deo æuo sempiterno fruuntur. Ac ita intelligendi sunt patres aientes animas sanctorum qui è vita migrarunt, esse quidè in requie, non autè beatas esse nisi post reditum corporum ad vitam. Et hoc modo sententię patrum, quos citavi, possunt ad decretum concilij Florétini reduci. Verum si aliqua catholicorum doctorum dicta non poterint hanc recipere interpretatione, non ideo debes tam illustriũ patrum eruditionem pietatèq; contènere, quoniã ecclesia illorum temporibus nondum aliquid hac in re statuerat credendũ. Semper tamen verũ fuit sanctorum animas è corporibus egressas, eo modo quo sacrum decreuit & docuit conciliũ, beatas esse, Deũq; videre, esseque purgatorium animarum, quibus viuorum preces profunt, vt ex hoc Ieremiæ loco colligitur.

Vide domine. Pro vide est in Hebraico verbum רָאָה Raah, quod significat videre, & misereri: vt Genesis. 29. Vidit dominus humilitatem meam. Vel vt potest etiam verti: Vidit Deus afflictionem meam. Simili modo psalmo. 30. Quoniam respexisti humilitatè meam. Humilitas enim sæpe pro molestia & afflictione usurpatur. Tunc autè Deus eam videre dicitur, cum ei⁹ qui illa angitur, miseretur. Videre eius misereri sæpenumero est. Præteriens vidit hominem sedentè in telonio Matthæum nomine: & ait illi: **Sequere me.** Et præteriens vidit hominè cæcum à natiuitate, què mirabiliter curauit. Hinc Dauid psal. 79. misericordiam Dei imploràs: Domine Deus virtutum, inquit, cõuerte nos: ostède faciè tuam, & salui erimus. Imò ipse Deus appellatur **Deus visionis**, hoc est De⁹ misericordiæ: illud enim cap. 16. Genesis: Vocauit autè

Agar nomen domini, qui loquebatur ad eam: Tu De⁹ qui vidisti me: potest verti: Tu De⁹ visionis: est enĩ in Hebræo רָאָה Roi, quod nomen visionè significat: Ac si diceret: Tu es Deus qui mei miserus es. Vel qui omnium misereris. Vel qui omnia vides. Eã ob causam antiquissimi Ægyptij volentes Deũ significare pingebat sceptrum rectum cum oculo in fastigio, intelligentes per sceptrum regiã dignitatè, diuinamq; iustitiã, per oculum autè circuncirca proficientè Dei prouidentia omnia videntis & gubernatis. Ita hũc hieroglyphicũ interpretatur Cyrillus Alexandrinus lib. 9. **Cyrillus.** aduersus Iulianũ, & Pierius Valerianus in **Pierius.** hieroglyphicis. Vel appellatur De⁹ visionis, quia *uiris iustus calamitate confectis* apparebat. Vel quia videndus erat ab hominibus humana assũpta natura: de quo vaticinatus est Baruch dicens capite. 3. In **Baruch** terris visus est, & cum hominibus conuersatus est. Vbi more prophetico præteritis vtitur pro futuris. De illo ait cap. 53. **Esaï. 53.** Esaias: Vidimus eum, & non erat aspectus. Vidit enim illum oculis lumine vaticinationis illustratis in monte Caluarię crucifixum, & vulneribus saucium: iuxta id quod dictum fuerat capite. 22. **Gene. 22** Genesis iuxta septuaginta interpretum versionem *ἐν τῷ ὄρει καὶ τοῖς ὄφθαλμοις*. Hoc est, in monte dominus visus est. Pro quo editio nostra vulgata ex Hebræo transtulit: In monte dñs videbit. In monte nanque Caluarię vim ac magnitudinè misericordiæ ostendit, non solum pro amicis, sed etiam pro inimicis sanguinè profundes, seq; hostiã constituens. Quare verissimũ fuit dictũ illud: In môte dñs videbit, hoc est miserebitur. Et illud: In môte dñs vis⁹ est: nimirũ multo antè à diuinis vatib⁹, & tẽpore mortis ei⁹ corporis oculis à populo

Gene. 22 circūstāte. Mons enim ille sacrificij Isaac fuit postea Caluariae appellatus, vt in commentarijs nostris in caput. 11. Danielis ostendimus: qui mons Moria, hoc est mons visionis quondam appellabatur. Cū igitur videre ad Deum relatum & aspicere significet, & misereri, potest verti locus hic Ieremiae: Miserere domine, & perspice, quē vindemiaueris.

Caput tertium. 3

Ego vir videns paupertatem meam in virga indignationis eius.

Me minauit, & adduxit in tenebras, & non in lucem.

Tantum in me vertit, & conuertit manum suam tota die.

Vetustam fecit pellem meam, & carnem meam, contriuit ossa mea.

Aedificauit in gyro meo, & circumdedit me felle & labore.

In tenebrosis collocauit me, quasi mortuos sempiternos.

Circum aedificauit aduersum me, vt nō egrediar, aggravauit compedem meum.

Sed & cum clamare, & rogarem, exclusit orationem meam.

Conclusit vias meas lapidibus quadris: semitas meas subuertit.

Vrsus insidiarius factus est mihi, leo in abscondito.

Semitas meas subuertit, & confregit me, posuit me desolatam.

Tetendit arcum suum, & posuit me quasi signum ad sagittam.

Misit in renibus meis filias pharetrae suae. Factus sum in derisum omni populo meo, canticum eorum tota die.

Repleuit me amaritudinibus, inebriauit me absynthio.

Et fregit ad numerum dentes meos, cibauit me cinere.

Et repulsa est anima mea, oblitus sum bonorum.

Et dixi: periit finis meus, & spes mea à domino.

Recordare paupertatis & transgressionis meae, absynthij & fellis.

Memoria memor ero, & tabescet in me anima mea.

Hec recolēs in corde meo, in Deo sperabo.

Misericordiae domini quia non sumus consumpti, quia non defecerunt miserationes eius.

Noui diluculo, multa est fides tua.

Pars mea dominus, dixit anima mea: propterea expectabo eum.

Explanatio. 3

Go vir videns paupertatem meam. Duo superiora capita duobus alphabeticis scriptis scri-

pta tres versiculos sibi connexos ab vna litera incipientes commate concludunt. In hoc autem 3. capite quilibet versiculus à sua eademque incipit litera ordine alphabeti seruato. Et ita omnes primi tres versiculi incipiunt ab aleph, alij tres à beth & sic deinceps: ita vt vnus integer versus tres continens versiculos, ternas literas eademque contineat. Sed iam ad litterae explanationem accedamus. Ego vir videns paupertatem meam. Hoc est, ego sum vir ille, qui meam intueor inopiam, qui meam experior & intelligo egestatem. Hoc caput referunt nonnulli, & rectè quidem, ad

ad populū Hierosolymitanum spoliatū à Babylonijs, & calamitatibus oppressū, quem aiunt Ieremiam hoc loco inducere afflictū, direptioni cōmissum, & erūnas suas lamentantē. Alij totum hoc de Ieremia in carcerem coniecto interpretatur. Potest de Ieremia intelligi è carcere abducto, sed afflictō & spoliato. Cū enim erūnas suas aspiceret, & in gemitibus & querelis Hierosolymę versaretur, aliquādo ipse loquitur, aliquando ipsam urbem loquentem facit, aliquando populū: quē admodum duobus fecit superioribus capitibus. Ac ita nos caput hoc explanabimus. Loquitur igitur hoc loco de inopia & familię difficultate ob ciuitatis direptionē: vel ob regis, magnatūq; Hierosolymę tyrannidē, qui eum in carcerē coniecerant, & rebus domesticis spoliauerant.

Similitudo. Vt aquilarū pennę aliarū auium pennis admistę eas cōterunt, & absumūt: sic tyranni vim videtur habere in sitā homines ledēdi & spoliandi. Vel accipitur hoc loco paupertas pro calamitate, vt psal. 30. Infirmata est in paupertate virtus mea. Et capite Esaię. 48. Elegi te in camino paupertatis. Hinc effectum est, vt pauper interdum pro afflictō accipiatur: vt cap. 36. Iob: Eripient de angustia sua pauperē. Et psal. 9. Factus est dominus refugium pauperi: adiutor in opportunitatibus, in tribulatione. Et psal. 24. Quia vnicus & pauper sum ego: Hoc est, quia solus, & afflictus sum ego.

¶ *In virga indignationis eius.* Id est, in supplicio irę Dei, & vehemente eius furore. Sensus est: Ego sum ille, qui meā inopiā & calamitatem vsu tractando cognosco in hac Hierosolymę euersione, diuinęq; iustitię seueritate. Prudēs est, qui calamitatem & miseriam suā considerat & per-

pendit: stultus autem, qui illam minimē perspicit & cognoscit. Ei ait cap. 3. Apoc. Apoc. 3. beatus Ioannes: Nescis, quia tu es miser & miserabilis, & pauper, & cæcus, & nudus. Solet autem perspicari in virga furoris Dei, quando Deus hominibus diuitias aufert, potentiam, & latitiam, ne eū contēnant, seque efferant in sublime. Vt enim auibus solemus pennas refecare, ne longius auolent, & fugiant: sic Deus quibusdā alas potestatis, opum, & voluptatū confringit, ne extollantur, ipsumq; Deū aspernetur. Aliquando tamen hoc efficit Deus ob alias causas iuxta iudicia eius nobis interdum abscondita, sed semper iusta: quę quando seueritatem præ se ferūt, nomine virgę, vt hoc loco, significatur. Perspicuum est enim per virgam intelligi flagellum & castigationem: vt capite

nono Iob: Auferat à me virgam cædēs. Iob. 9. Et psalmo. 88. Visitabo in virga iniquitates eorum. Et capite. 4. prioris ad Corinthios: In virga veniam ad vos, an in charitate?

¶ *Meminauit.* Subauditur Deus. Et adduxit in tenebras: hoc est in afflictiones & rerum aduersarū caliginem. Et non in lucem: hoc est, non autē in gaudiū & prosperitatē. Significari nomine tenebrarum calamitatē, & nomine lucis felicitatē indicant verba illa Iob cap. 17. Post tenebras spero lucē. Et trigesimo: Præstolabar lucem: & eruperunt tenebrę. Hoc totum: Me minauit, & adduxit in tenebras: potest referri ad tyrannum, qui ipsum Ieremiam ad seipsum duxit, & in obscurū carcerem coniecit. Sumitur minare producere.

¶ *Tantum in me vertit, et) conuertit manū suam.* Hoc est, me duntaxat flagellauit. Accipitur manus pro flagello, vt capite ostendi-

Similitudo.

Iob. 9.

Psal. 88.

1. Cor. 4.

¶

Iob. 17.

Iob. 30.

¶

ostendimus superiore. Conuertere & admouere manum in aliquē, est illum percutere, & molestijs cōficere. Eam ob causam ait: Vertit & conuertit: quia eum tyrannus non semel, sed iterum atque iterum percussit. Sunt, qui existiment, hęc referri ad Deum, cuius permissione tyrannus Ieremiam affligebat. Loquitur more afflictorum, qui suas tantum calamitates considerant, ac si alij calamitosi non essent. Quam ob causam utitur hac particula tantum. Vel refertur ad manū: ut sit sensus: Me afflixit solum, nullaque consolatione leniuit. Nam re ipsa non ipse solum, quin potius plerique mortales calamitatibus interdum premuntur. Paucissimi sunt, qui perpetua felicitate potiuntur. Ut fœnix non est nisi vnica, vixq; credita cuiquam: sic rara est perpetua rerum prosperarum abundantia. In omni enim re præstâtissimum quicque rarum est. Cæterum pro tantum potest verti profectò, vel utique: & tota hęc litera ita ordinari: Profectò contra me versus est, & admouit manum suam tota die: Nimirum Deus, vel tyrannus eius permissione.

Similitudo.

¶ *Vetustam fecit pellem meam & carnem meam.* Hoc est, ita me virga flagellauit, ut consuetudo calamitatis diuturna callum obduxerit cuti atque carni meæ, & fregerit ossa mea. Vel fecit veterascere cutem meam, quæ præ dolore & anxietate vetus ac nigra reddita est. Eodem modo Iob capite. 30. Cutis mea denigrata est super me. Vel inducit Ieremias hoc loco Hierosolymam loquentem, atque per pellem intelligit homines plebeios, per carnem delicijs deditos, per ossa viros fortitudine præstantes: qui omnes in vrbe vastitate fuerunt grauiter afflicti. Pagninus vertit: Consumpsit carnem meam,

Iob. 30.

& pellem meam: confregit ossa mea.

¶ *Edificauit in gyro meo.* Hoc est collocauit Deus exercitum Babylonicum in circuitu murorum meorum: meque felle & labore, id est acerbissimis miserijs circum sepsit. Potest referri ad ipsum Ieremiam, ut sit sensus: Oppugnauit me Deus vndique, & doloribus ac molestijs circumvallauit. Fel accipitur pro angore & molestia, ut cap. Ieremias. 23. Potabo eos felle.

Iere. 23.

¶ *In tenebrosis collocauit me quasi mortuos sempiternos.* Coniecit me in carcerem, vnde non extrem, quemadmodum mortui perpetuo tumultibus madatur. Vel coegit me, ut delitescerem in caliginosa spelunca illorum instar, qui iam pridem à vita excesserunt. Hoc fecit Ieremias inimicorum metu coactus. Eodem modo Dauid psal. 142. Collocauit me, inquit, in obscuris, sicut mortuos seculi. Ita appellat speluncas & latebras, in quas se abdebat metu Saulis. In illis collocat Deus afflictos homines quasi mortuos sempiternos, quando ita eos destituit solatio, ut nullam eos in hac vita consolationem sperare sinere videatur. Itaque per mortuos sempiternos vel seculi illi intelliguntur, qui penitus mortui sunt: vel qui ad æternas inferorum poenas relegantur.

2

Psal. 142

¶ *Circum edificauit aduersum me, ut non egrediar.* Id est, circumdedit & circumsepsit me, ut non euaderem. Eodem modo Iob capite. 19. Semitam, inquit, meam circumsepsit.

3

Iob. 19.

¶ *Aggrauauit compedem meam.* Hoc est, grauem fecit obsidionem meam. Vel loquitur Ieremias de neruo, quo alligatus fuerat in carcere. Quemadmodum de Ioseph in Ægypti carcerem coniecto dicitur in psalmo: Humiliauerunt in compedibus pedes eius: ferrum pertransijt animam eius,

Psal. 104

eius,

eius, donec veniret verbum eius. Ferrum appellat vinculum ferreum, quo alligatus fuit, donec veniret à Deo vis illa interpretandi somnia: de quibus capite Gene. 41. diuina loquitur scriptura. Et de seipso ait Iob cum Deo loquens cap. 13. Posuisti in neruo pedem meum.

2. ¶ *Exclusit orationem meam.* Clausit aures ad preces meas: non mihi postulata concessit. Ita David psal. 21. Deus meus clamabo per diem, & non exaudies. Clemētissimus Deus quid nobis vtile sit intues, dissimulat interdū nostras exaudire preces, vt augeat vtilitatem. Vult, vt vita supplicio purgetur, & vera tranquillitas quæ hīc non inuenitur, alibi quærat. Vel refertur hoc ad regem Hierosolymæ, qui tyrannicè Ieremiam tractans eum noluit audire.

3. ¶ *Conclusit vias meas lapidibus quadris.* Hoc dicit propter obsidionem, qua intra vrbis mœnia populus Iudaicus ita obsidebatur, vt exire non posset. Vel loquitur Ieremias de proprio labore, & carcere, quò fuerat coniectus: ac si dicat: Clausit vias meas grauibus impedimētis, ne possem fugere, & euadere. Quadrata vbi posita fuerint, firma iacent, & minimè prolabantur.

¶ *Semitas meas subuertit.* Repetitio est superioris. Nullā mihi reliquit viam, qua me possem in fugam conijcere, & perniciem declinare. Idē dicebat David psal. 141. Perijt fuga à me: & non est, qui requirat animā meam. Hoc est, nullo modo possum fugere: nec est, qui velit aut desideret vitam meam.

7. ¶ *Vrsus insidians factus est mihi, leō in abscondito.* Nimirum hostis meus Nabuchodonosor, qui & insidiosè & fortiter, occultè & apertè me oppugnauit. Hieroso-

lyma est, quæ loquitur. Comparat regem Babylonicum cum vrsu & leone propter crudelitatem, & insidias, atque potentiā, & tyrannidem. Capite. 28. Prouerbiorū Prou. 28 ait Salomon: Leo rugiens, & vrsus esuriens princeps impius super populū pauperem. Et Amos. 5. Quomodo si fugiat vir à facie leonis, & occurrat ei vrsus. Vbi vrsus & leo pro tyrānis accipiuntur. Ac si dicat diuinus vates: Affliget vos Deus ob scelera vestra: veniet super vos dies indignationis eius. Ac cum existimaueritis liberos vos esse ab vno tyranno, in alium immaniore incidetis.

¶ *Confregit me, posuit me desolatam.* Hoc est euertit me, ac penitus vastauit. Lamentatur mœsta Hierosolyma exitium suū, & clades, quas acceperat à Nabuchodonosore. Potest totum hoc ad Ieremiā referri: ac si dicat: Fregit me Deus, & posuit me vt vrbem desolatam. Vel confregit me inimicus meus rex Hierosolymæ, quia Deus ita permisit. Frāgitur calamitatibus & contumelijs vir iustus & pius, similiter sceleratus & impius: sed hic est vitrum, quod contractū nihil valet: ille verò est argentum, quod etiam si frangatur, non tamen suum pretiū amittit. Confringere idem est aliquādo quod affligere & prosternere: vt psal. 17. Confringam illos, nec poterunt stare. Et cap. 4. Amos. Cōfringitis pauperes. In quam

significationē accipitur hoc loco Ieremię ¶ *Tetendit arcum suum, et posuit me quasi signum ad sagittam.* Hoc est, grauer me vulnerauit. In arcu enim quanto longius trahitur chorda, tanto concitator & furiosior exit sagitta. Hoc fuit capite præcedente explanatum. Quod autem ait fuisse se vt scopum constitutū, quò diriguntur sagittæ & iacula, significat se esse ab om-

Similia

Psal. 17.

Amos 4

Iob. 16. ab omnibus afflictū, multisque calamitatibus confectum. Ita Iob cap. 16. Confregit me, & posuit me sibi quasi in signum: ut scilicet me sagittis configerēt, mihi que aperte repugnarent. Id voluit Simeon significare de puero Iesu, cum dixit apud Luc. 2. Positus est in signum, cui contradicetur. Et diuus Paulus molestijs & anxietatibus circūseptus cap. 3. prioris ad Thessalonicenses: Nemo, inquit, moueatur tribulationibus istis, ipsi enim scitis, quod in hoc positi sumus. Ac si dicat: Nemo ob calamitates meas perturbetur: nam ad hoc sum veluti scopus constitutus, ut iaculis traiciar.

Luc. 2. ¶ *Misit in renibus meis filias pharetrae suae.* Id est, confixit me sagittis: quae filiae pharetrae dicuntur, quod ex ea ut ex utero matris egrediantur. Capite. 30. ait Iob: Pharetram suam aperuit, & afflixit me. Hec dicitur Deus fecisse, quia illius voluntate & potestate ea & Ieremiae, & Iob inimici faciebant.

Iob. 30. ¶ *Factus sum in derisum populo meo.* Idem ait capite. 20. idem Ieremias, quem Iudei irriferant, & in prouerbum atque cantilenam traduxerant.

¶ *Inebriauit me absynthio.* Id est, acerbissimis doloribus me confecit. Est enim absynthium herba foetida & amara, quae Lusitanicè appellatur alosna. Non dicit: Potauit me absynthio, quod ipsum erat acerbum: sed ipso me inebriauit, quod est acerbissimum. Ac si dicat: Tantus fuit dolor meus, ut mihi sensum ferè eriperet.

¶ *Et fregit ad numerum dentes meos.* Id est, contudit mihi numerum dentium: multos mihi dentes confregit. Frangere siue conterere dentes alicui est illum affligere, & calamitatibus lacerare: ut psalmo. 3. Dentes peccatorum contriuiisti. Et 57.

Deus conteret dentes eorum in ore ipsorum. Pro ad numerum, vertunt nonnulli lapide, aut silice, alij, arena. Ac dicunt, Ieremiae in carcere datum fuisse panem mistum arenis & lapidibus ad comedendum. Et hoc voluisse illum hoc loco significare.

¶ *Cibauit me cinere.* Hoc est, dedit mihi cinerem ad edendum. Significat se in maximo luctu & mœrore versatum fuisse. Psalmo. 101. ait David: Cinerem tanquam panem manducabam. Potest verti: Operuit me cinere. Paraphrastes Chaldaeus transtulit: Humiliauit me.

¶ *Et repulsa est anima mea.* Subaudi, à Deo qui me noluit audire. Ita David psal. 43. Nunc autem, inquit, repulisti, & confudisti nos. Ac si dicat: Non solum nos domine non audis, sed etiam ignominia afficis, & repellis. Et psalmo. 59. Deus repulisti nos, & destruxisti nos. Et 88. Tu verò repulisti, & despexisti. Quibus verbis suam & populi deplorat calamitatem. Emendatiores codices habent: Repulsa est à pace anima mea. Et tunc sensus est: Vita mea proiecta est ab hominum pace. Cum enim Ieremias veritatem diceret, & scelera obiurgaret, erat iniurijs obiectus, in hominumque odium incurrebat. Id voluit ipse significare capite. 15. cum has voces emisit: Vae mihi mater mea quare genuisti me virum rixae, virum discordiae in vniuersa terra? Hanc esse existimo germanam huius loci explanationem. Septuaginta enim, & Pagnin^o, & Brixianus habent à pace. Ac ita est in Hebreo.

¶ *Oblitus sum bonorum.* Id est, iam mihi omnino excidit ex animo memoria felicitatis. Tam longum temporis fluxit interuallum, postquam eam amisi, ut iam non sim memor, qualis illa fuerit.

¶ *Et dixi.* Nimirum in corde meo: hoc est, mecum

Psal. 3.
Psal. 57.

Psal. 101.

Psal. 43.

Psal. 59.
Psal. 88.

Iere. 15.

Pagnin.
Br. xian.

Infr

mecum cogitavi. Dicere aliquando pro
 Gene.27 cogitare vsurpatur: vt capite Genesis.27.

Iob.7. Dixitque in corde suo. Et.7. Iob: Si dixe-
 ro: cōsolabitur me lectulus meus. Et psal-

Pfal.9. mo.9. Dixit enim in corde suo: oblitus est
 Esai.38. Deus. Et Esaiæ cap.38. Dixi: Non videbo

dominum Deum in terra viuentium.

¶ *Perijt finis meus.* Euanuit res, quam ex-
 spectabam. Vel perijt terminus vitæ meæ:
 iam amplius non viuam.

¶ *Et spes mea à domino.* Subaudi, perijt.
 Sperauerat aliquid certo tempore, quod
 non adeptus est. Quare euanuit spes eius
 circa rem illam: non quòd de Deo des-
 peraret, cūm dicat paulò pòst: Hæc reco-
 lens in corde meo in Deo sperabo: sed vi-
 dens fluxisse tempus, quo certum aliquid
 expectauerat, illius spem amisit.

¶ *Recordare paupertatis et transgressionis
 meæ, absynthij et fellis.* Id est, memoria te-
 ne domine inopiam meā: & qualiter ex
 diuitijs ad illam transgressus sum: simi-
 liter omnes meos dolores, nomine absyn-
 thij & fellis significatos, memoria cōpre-
 hende. Accipitur transgressio pro transi-
 tu de opibus ad paupertatē: vel pro trās-
 migratione & exilio. In diuinis literis ac-
 cipitur pro flagitio, diuinæque legis vio-

Iosue.22 latione, vt capite Iosue. 22. Quæ est ista
 Esd.10. transgressio? Et 1. Esdræ. 10. Lugebat enī

Gal.3. transgressionem eorum. Et 3. epistolæ ad
 Galatas: Quid igitur lex? Propter trans-
 gressionem posita est. At hoc loco trans-
 gressio idem est, quod exilium & transi-
 tus atque proscriptio. Verūm si literam
 Hebraicā consulueris, perspicias hoc no-
 men pro quo Latinus interpres vertit
 transgressionem, significare etiam plan-
 gorem & lamentū: quæ significatio mi-
 rum in modum conuenit huic loco. Po-
 test verti: Recordare calamitatis & lamē-

Infr.5. tationis meæ. Totam hanc orationē vo-
 luit Ieremias significare, cūm dixit ca-
 pite vltimo harum lamentationum: Re-
 cordare domine, quid acciderit nobis.

¶ *Memoria memōr ero, et tabescet in me
 anima mea.* Id est, in memoria hæc habe-
 bo: & deficiet in me anima mea. Vel sic:
 Recordando recordabor harum rerum,
 & lamentabitur me anima mea.

¶ *Hæc recolens in corde meo in Deo sperabo.*
 Pro, in Deo, est in libris emendationibus
 ideo: & hæc est vera lectio. Sēsus est: Ver-
 so in mente mea hæc, quæ sequuntur, ni-
 mirum magnam esse Dei misericordiā,
 ideo sperabo. Naui vt consistat in mari, ^{Similitu}
 projicit anchoram: si anchora fixa est in ^{do.}
 terra firma, tuta est naui: sin autem an-
 chora manet in aqua agitata fluctibus, tūc
 naui periclitatur. Naui in mari est vita
 nostra in mundo, cuius anchora spes est.
 Si spes fixa est in cœlo, in tuto est naui,
 sin autem est in fluxis ac concitatis vndis re-
 rum humanarum, est vitæ nostræ naui
 periculis certissimis proximè obiecta.
 Intuere quid dicat apostolus cap.6. epist. ^{Heb.6.}
 ad Hebræos: Confugimus ad tenendam
 propositam spem, quam sicut anchoram
 habemus animæ tutam ac firmam, & in-
 cedentem vsque ad interiora velaminis.
 Id est, vsq; ad cœlū. Et Iob cap.13. Et iā si, ^{Iob.13.}
 inquit, occiderit me, in ipso sperabo. Vo-
 lens Esaias Deum ad diuinam mouere
 pietatem cap.33. ei commemorat spem, ^{Esai.33.}
 quam posuerat in illo: ita enim ait: Do-
 mine miserere nostri: te enim expectaui-
 mus. Et Ieremias cap.17. Spes mea tu do- ^{Iere.17.}
 mine in die afflictionis. Et David psal.24. ^{Pfal.24.}
 Vniuersi qui sustinent te, non confundē-
 tur. Et 39. Beatus vir cuius est nomen do- ^{Pfal.39.}
 mini spes eius, & non respexit in vanita-
 tes & insanias falsas. De Abrahā ait apo-
 stolus

COMMENT. IN LAMENT. IEREM.

Rom. 4. stolus cap. 4. epist. ad Romanos: Qui cōtra spem in spē credidit. Ac si dicat: Qui cū natura à spē decideret, spē tamen adductus Deo credidit promittenti. Ut imago cerea ad ignem applicata liquefit, & absumitur, aurea autem eadem incorrupta manet: sic homo fragilis & inconstans igne calamitatis tactus spem amittit, totusque dissolvitur: ille autē qui virtute solidus est ac firmus, idem perseverat: nunquam ei spes infringitur, nec constantia labefactatur. Viri sapiētia muniti nunquā desperant omnino: nam adhibere in cōsiliū cogitationum desperationem hominum est insipientium, & in rebus magnis grauiterrantium: spes enim cum rerum omnium desperatione confligit. Id quodam modo intelligētes veteres Romani templa spei & sapiētiae coniuncta ædificarunt. Quī fieri posset, vt homines vulneribus faucij, contumelijs confecti, & calamitatibus acerbissimis lacerati cupiditates temerarias coercerent, inanes sollicitudines pellerent, & in virtute firmiter consisterent, nisi spem haberent in Deo fixam ac locatam? Hęc eos ita corroborat atque confirmat, vt nec rerum aduersarum ictibus debilitentur, nec varijs ærumnarum oppugnationibus de gradu pietatis deiciantur. Sed oportet firmā spem habere, etiam si Deus differat promissa: nam vt Esaias ait: Qui crediderit, non festinet. Et Dauid psal. 26. Expecta dominum, & viriliter age. Et diuus Paulus cap. 10. epist. ad Hebręos: Nolite amittere confidentiam vestram, quę magnam habet remunerationem. Deus i. Re. 16. Dauidem in adolescentia regem designauit, sed tot tamque acerbis fuit calamitatibus exagitatus vir ille, priusquam regni possessionem adiret, vt nisi firmis-

Similitudo.

Esai 28.

Psal. 26.

Heb. 10.

i. Re. 16.

mam haberet spem, posset ad dubitandum induci. At ipse dicebat psal. 25. In domino sperans non infirmabor. Et ad eandem spem populum cohortās aiebat psal. 61. Sperate in eo omnis congregatio populi, effundite coram illo corda vestra. Et Ieremias hoc loco: Hęc recolens in corde meo, ideo sperabo. Et paulò post: Pars mea dominus, dixit anima mea: propterea expectabo eum.

¶ *Misericordie domini, quia non sumus consumpti.* Nonnulli Latinorum interpretū existimant hoc loco, misericordię, esse in genitiuo numeri singularis, cū re ipsa sit nominatiu^o pluralis, vt ex literaliquet Hebraica. Sensus est: Misericordię Dei in causa sunt, vt viui relinquamur. Nisi illę essent, omnes simul consumpti fuissetus. Idem ait cap. 1. Esaias: Nisi dominus exercituum reliquisset nobis semen, quasi Sodoma fuissetus: & quasi Gomorraha similes essemus.

¶ *Quia non defecerunt miserationes eius.* Nos enim citra condignum puniuit, & viuos reliquit misert^o nostri propter nomen suum. Iuxta id quod ipse Deus ait apud Esaiā cap. 46. Propter nomen meū longē faciam furorem meum. Id intelligēs Habacuch ait cap. 3. Cū iratus fueris, misericordię recordaberis. Vt mare fons est humoris: sic Deus fons est misericordię. Sed quemadmodum mare cū humore habet coniunctum saporē amarum: sic Deus admistā misericordię habet iustitiam, quę nobis amara videtur.

¶ *Noui diluculo: magna est fides tua.* Quidam interpretatur: apertē cognosco magnam esse fidem tuam. Existimāt enim, noui, esse verbum noui nouisti. At si Hebraicam consulas literam, videbis veram lectionem esse: nouæ diluculo, siue nouæ cotidie.

Psal. 25.

Psal. 61.

Esai. 1.

Esai. 46.

Habac. 3.

Similitudo.

n

cotidie. Est igitur nomen adiectiuū numeri pluralis, non autem verbum. Nouæ etiam habent nonnulli codices correcti ad marginem. Ac ita existimo transtulisse Latinum nostrum interpretem: sed vitio libratorum effectū esse, vt pro nouæ scriptum sit noui. Est igitur sensus: Singulis diluculis, hoc est cotidie nouæ apparent diuinæ misericordiæ. Dixerat antea: Nō defecerunt miserationes eius. Et proxime addit: Nouæ diluculo: ac si dicat: imò cotidie eas nouas experimur. Et tunc conuertens ad ipsum Deum sermonem ait: Multa est fides tua. Hoc est, magna est o Deus in verbis tuis veritas: firmus es & & fidelis in promissis tuis. Id enim quod promissisti, vsurum te esse nobiscum misericordia, sine dubio præstitisti. Accipitur hîc fides non pro virtute theologica, quæ est, vt ait apostolus in epistola ad Hebræos, substantia rerum sperandarum, argumentum non apparentium: sed pro ea, quæ authore Cicerone lib. i. officiorū, est dictorum conuentorumque cōstantia & veritas, quæ fidelitas appellatur. Vnde David psal. 144. Fidelis, inquit, dominus in omnibus verbis suis. Et apostolus cap. 10. prioris ad Corinthios: Fidelis Deus est qui nō patietur vos tentari supra id, quod potestis.

Pars mea dominus. Hoc est, Deus est hæreditas ac possessio mea. Quoniã patris diuitiæ inter hæredes distribuuntur in partes, quarū quælibet est tota vniuscuiusque portio, accipitur pars pro tota hæreditate. Id intelligens David psal. 15. Dominus, inquit, pars hæreditatis meæ, & calicis mei. Hoc est, Deus est tota hæreditas mea, & tota merces calamitatis meæ, nomine calicis significatæ. Sed ego existimo hæc verba Christi esse, quem

David inducit loquentē, ac si dicat: Deus est hæreditas hæreditatis meæ, & cruciatuū meorū. Hæreditas Christi est ecclesia catholica: huius autē ecclesiæ hæreditas & præmium sempiternum Deus est, qui est etiam præmiū laborum cruciatuumque eiusdē Christi, quibus eadē manet merces sempiterna. Ita Athanasius & Theodoretus & Flaminus hūc locum explanarunt. Vbi vides partē pro tota accipi portione. Eodē modo psal. 72. Deus cordis mei, & pars mea Deus in æternum. Vel vt potest etiam verti: Rupes cordis mei, & pars mea Deus sempiterna: Vocabulū significans Deum significat etiã rupem, fortitudinem, & stabilitatem. Sensus est: Stabilitas robur & firmitudo mētis meæ, vniuersa hæreditas mea, meæ opes & copiæ, & æterna possessio Deus est. Dicitur etiam hæreditas pars sortis, quia sortibus diuidebatur. Quamobrē apostolus cap. i. epistolæ ad Colossenses: Gratiarum, inquit, agentes Deo & patri, qui dignos nos fecit in partem sortis sanctorum in lumine. Hoc est, qui dignos nos fecit hæreditatis sanctorum, quæ est in lumine gloriæ. Vel quæ lumine euangelicæ doctrinæ comparatur.

Bonus est dominus sperantibus in eum, anima querenti illum.

Bonū est prestolari cum silentio salutare Dei.

Bonum est viro, cum portauerit iugum ab adolescentia sua.

Sedebit solitarius, et tacebit: quia leua-uit se super se.

Ponet in puluere os suum, si forte sit spes.

Dabit percutienti se maxillam, saturabitur opprobrijs.

Quia non repellet in sempiternū dominus.

Quasi abiicit, et miserebitur secundū multitudinem misericordiarum suarum.

Non

Athana.
Theod.
Flamin.

Psal. 72.

Colos. 1.

2 Non enim humiliavit ex corde suo, et abiecit filios hominum.

4 ¶ Ut contereret sub pedibus suis omnes viros terre.

7 Ut declinaret iudiciū viri in conspectu vultus altissimi.

7 Ut peruerteret hominem in iudicio suo, dominus ignoravit.

8 ¶ Quis est iste, qui dixit, ut fieret domino non iubente?

8 Ex ore altissimi non egredientur nec mala, nec bona?

8 Quid murmuravit homo vivens, vir pro peccatis suis?

8 ¶ Scrutemur vias nostras, et queramus, et revertamur ad dominum.

8 Levemus corda nostra cum manibus ad dominum in caelos.

8 Nos inique egimus, et ad iracundiam provocavimus, idcirco tu inexorabilis es.

8 ¶ Operuisti in furore, et percussisti nos: occidisti, nec pepercisti.

8 Opposuisti nubem tibi, ne transeat oratio.

8 Eradicationem et abiectionem posuisti me in medio populorum.

8 ¶ Bonus est dominus sperantibus in eum. Dixerat proximè: Pars mea dominus: propterea expectabo eum: nunc ostendit se hac in re duci ratione, quoniam Deus bonus est, clemens ac benignus erga eos, qui in illo spem suam collocant, à qua nequaquā auertuntur. Loquitur de spe formata, quæ est cum charitate coniuncta, & in Deum tendit. Ideo ait: sperantibus in eum: non autem sperantibus in eo. Hi rectum cor habent: de quibus ait David

Psal. 72. Quam bonus Israel Deus ijs, qui recto sunt corde. Ac si dicat: Beneficus est utique Deus in eos, qui nec rebus piorum aduersis, nec impiorum prosperis adducuntur, ut ex spe diuinæ boni-

tatis deturbentur. Dei natura est bonitas, ut diuinus ait Dionysius: quam ob causam erga omnes bonus est? nam ut ipse ait apud Luc. cap. 6. Deus benignus est super ingratos & malos. Sed quia eius bonitas clarius erga eos ostenditur, atque elucet, qui in ipso spem figunt, qui nouā indies augent fortitudinem, ait hoc loco Ieremias: Bonus est dominus sperantibus in eum. De quibus ait Esaias cap. 40. Qui sperant in domino mutabunt fortitudinē, assument penas sicut aquilæ, currēt, & non laborabūt, volabūt, & nō deficient. mutare fortitudinem est non cadere animo, sed nouum robur indies recipere.

¶ Bonum est prestolari cum silentio salutare Dei. Coniungit silentium cum spe ad animi fortitudinem alendam & confirmandam: iuxta illud Esaiæ 30. In silentio & spe erit fortitudo vestra. Vbi per silentium non solum taciturnitatem intelligit, sed etiam patientiam & tolerātiā: qua muniti sperare debem⁹ salutare Dei, hoc est, salutem à Deo tributam, diuinūq; remedium & auxilium. Poteris per salutare Dei hoc loco filium Dei intelligere, mundi seruatorem, Iesum Christū Deū nostrum: de quo dicebat eximius patriarcha Iacob, in quo priscis illis temporibus admirabilis fides mirabiliter eluxit, capite Genesis. 49. Salutare tuum expectabo domine. Pro quo antiquus Onchelus paraphrastes Chaldaeus habet: Salutare tuū expecto domine, dixit pater noster Iacob, Non expecto salutare Gedeon filij Ioas, quæ est salus téporalis, nec salutare Samson filij Manue, quæ est salus transitoria. Sed expecto redemptionem Christi filij David, qui venturus est ad accersendum sibi filios Israel: cuius redemptionē desiderat anima mea. Haftenus ille. De salutare

Psal. 9.
Psal. 6.
Psal. 8.
Luc. 6.
Esai. 25.
Esai. 57.
Esai. 40.
Luc. 2.
Luc. 3.
Esai. 30.
Gen. 49.
Onchel.
Eccle.
Psal. 72.
Ose. 7.
Iudic.

Pfal. 9. lutari hoc ait David psalmo. 9. Exultabo
 Pfal. 64. in salutari tuo. Et. 64. Exaudi nos Deus
 Pfal. 84. salutaris noster, spes omnium finium ter-
 ræ, & in mari longè. Et. 84. Ostende no-
 bis domine misericordiam tuam, & sa-
 lutare tuum da nobis. Et Esaias capite. 25.
 Esai. 25. Exultabimus & lætabimur in salutari
 Esai. 52. eius. Et. 52. Videbunt omnes fines terræ
 salutare Dei nostri. Illud complectens
 animo & brachijs iustus Simeon apud
 Luc. 2. Lucam secundo cecinit: Nunc dimittis
 seruum tuum domine secundum verbū
 tuum in pace: quia viderunt oculi mei sa-
 Luc. 3. lutare tuum. Et ipse Lucas tertio iuxta
 Esaiæ vaticinationem: Videbit, inquit,
 omnis caro salutare Dei nostri. Hoc est
 Christum, qui nobis attulit salutem &
 cœleste remedium. Illum expectabant
 antiqui patres, eius aduentum cupiebant
 fideles, de illo vaticinabantur diuini va-
 tes: cuius sanguine erant mūdi labes ablu-
 endæ, & iniquitates expiandæ. Eum ex-
 pectabat Ieremias, cum has voces emit-
 teret: Bonum est præstolari cum silentio
 salutare Dei. De seruatore Hierosolymæ
 ad totius mundi saluatorem sermonem
 transtulit spiritu prophetico raptus no-
 ster diuinus vates.

¶ *Bonum est viro, cum portauerit iugum ab
 adolescentia sua.* Oportet enim Deo non
 solum fructum tribuere prouectæ æta-
 tis, sed etiam florem offerre adolescentiæ.
 Nomine iugilex Dei significatur: vt ca-
 Eccl. 51. pite Ecclesiastici. 51. Collum vestrū sub-
 jicite iugo. De illo dicebāt impij psalmo
 Psal. 2. secundo: Projiciamus à nobis iugum ip-
 Of. 7. sorū. De illis ait Oseas septimo: Reuersi
 sunt, vt essent absque iugo. Vnde appel-
 lantur filij Belial, hoc est sine iugo, vt est
 capite Iudicum. 19. explanatum. Eam
 Iudic. 19. ob causam appellat Christus dominus

euangelium suum iugum, cum ait apud
 Matthæum vndecimo: Tollite iugum Matt. 11.
 meum super vos: iugum enim meum
 suauē est, & onus meum leue. Nec lex
 diuina tantum, sed humana etiam iugū
 appellatur: vt capite Ieremias. 27. Qui- Iere. 27.
 cunque non curuauerit collum suum sub
 iugo regis Babylonis. etc. Et capite. 10. li- 2. Par. 10.
 bri secundi Paralipomenon: Pater tuus
 grauisimo iugo nos pressit. Huc allusif-
 se videtur Pythagoras, cū dixit: μη ζυγὸν Pythag.
 ἰσὺσάμεν: hoc est, iugū ne transgredia-
 ris: Ac si diceret: legem ne violes. Pro
 quo alij vertunt: Stateram ne transilias.
 Est enim statera symbolum æquitatis,
 vt Dorico illo prouerbio indicatur: Iu-
 stior statera. Ita Demetrius Byzantius Demetr.
 apud Athenæum libro dipnosophista- Athenæ.
 rum decimo interpretatur. Nec mirum,
 nam zigós siue zigón, & iugum signifi-
 cat & stateram, vt ex Æliano & Am- AElian.
 monio constare videtur. Iugum autem Aimmo.
 Dei oportet ab adolescentia portare, vt
 vitia coërceantur, & tenera ætas assue-
 scat dare operam virtutibus, & ad æter-
 nitatem alatur. Nam vt ait in Prouer- Prou. 12.
 bijs Salomon capite duodecimo: Ado-
 lescens iuxta viam suam etiam cū se-
 nuerit, non recedet ab ea. Vt noua arbo- Similitu
 borum virgulta facillè flectuntur, at vbi do.
 ligna effecta sunt dura & obliqua, flecti
 non possunt, nec in directum dirigi:
 sic tenera ætas flexibilis est, & facillè mo-
 uetur ad honestatem, sed senectus vi-
 tijs assueta vix ad rectam viuendi ratio-
 nem contorquetur. Id animo perci-
 piens David aiebat psalmo septuagesi- Psal. 70.
 mo, Deus docuisti me à iuuentute mea.
 Et Ecclesiasticus septimo: Filij tibi Eccles. 7.
 sunt, erudi illos, & curua illos à pue-
 ritia eorum. Vt tractabilis mollisque Similitu
 do.

Nn cera

cera recipit impressiōem, dura autem nequaquam: sic puer à teneris, vt aiunt, vnguiculis erudiendus est in lege Dei, vt cum lacte nutricis veram sinceramq; doctrinā sūxissē videatur. Nam postquam assiduitate vitiorū durefcit, sigillū virtutum haudquaquam valet recipere. Et vt Horati⁹ ait Horatius: Quo semel est imbuta, recēs seruabit odorē, testa diu. Eam ob causam præclarē monet Quintilianus, vt statim optima discatur, quoniā nihil tenaci⁹ memoria cōplectimur, quān quod rudibus annis percepim⁹. Id quod Aristoteles docuerat lib. Moraliū Nicomachiorū. 2.

¶ *Sedebit solitarius, & tacebit.* Subauditur vir, qui portauit iugum ab adolescentia sua, de quo proximē locutus fuerat. Solitudo enim & silentium maximē cōducunt ad iugum domini æquo animo ferendum. De solitudine ait Deus apud Oseam. 2. Ducam eam ad solitudinē, & loquar ad cor eius. De silētio ait per Esaiā 32. Cultus iustitiæ silentium. De vtroque ait David psal. 101. Similis factus sum pelicano solitudinis: Quod potest verti: Silui sicut pelicanus solitudinis. Quemadmodum pelicanus & aquila cæteræq; aues nobiles solent hominum familiaritatem declinare, & ad loca deserta confugere: sic viri sapientia & animi altitudine præstātes solent hominū frequentiam euitare, & à cœtu amicorū, mundiq; tumultu tanquā in portum se in solitudinē recipere. Et quemadmodū equ⁹ freno reprimitur & domatur: ita homo silētio in gyrum rationis ducitur. Poteris per hæc duo verba, sedere & tacere, abiectiōe & calamitatē intelligere, vt cap. 47. Esaiæ: Sede tacēs, & intra in tenebras filia Chaldæorū. Vel verbo sedere significatur constātia, tolerātia & firmitudo, vt ait Theod.

doret⁹: accipitur enim sedere pro manere, vt cap. 1. explicauim⁹. Vt vasa vacua facilius mouentur, quān plena: sic homines stulti facilius mutantur, quān sapientes. Quam ob causam viri iustitia & sapientia muniti nouitates fugiunt & mutationes, præsertim in republica gubernanda. Nam quæadmodum corpora nostra solent in morbos incidere autumnob temporis mutationem: sic respublica solet morum nouitate offendi ac lædi.

¶ *Quia leuauit se super se.* Non super alios se effert vir iustus, vt velit principatum obtinere, quod est superbiæ propriū: sed super seipsū, quod ad animi pertinet humilitatē. Nam vt in statera quanto magis pars vna deprimitur, tanto alti⁹ altera extollitur: ita in vera religione, quanto quis depressius se abijcit per humilitatē, tanto excelsius effertur per virtutē & contēplationē. Qui se leuant super se ad altissimā diuinarū rerum cōtemplationē rapiūtur. Nōnulli codices correcti habēt: Quia leuauit super se: subaudi iugum domini: vt sit sensus: Manebit in solitudine, & silebit, quia super se iugum domini portauit. Cæterum leuare hastā est bellū mouere, vt capite. 11. lib. 1. Paralipomenon: Iste leuauit hastam super tercentos. Idem est leuare gladium, vt capite Esaiæ secundo: Non leuabit gens contra gentem gladium. Leuare oculos est contemplari: vt psalmo. 120. Leuauit oculos meos in mōtes, vnde veniet auxilium mihi. Hoc est, in cœlos: vel vt Hieronymus et Augustinus explicant, in sanctos, qui instar montium sole iustitiæ prius illuminātur. Sed quoniam sequitur: Vnde veniet auxiliū mihi. Auxilium meum à domino, qui fecit cœlum & terram: videtur per montes Deum intelligere, qui capite. 2. Esaiæ,

&

Mich.
Similitudo.
Similitudo.
Similitudo.
Psal. 72
1. Par. 31
Iere. 4
Esai. 2
Theo.
Hieron. August.
Esai. 2
Matt.

Mich.4 & quarto Michææ mōs appellatur in singulari propter essentiæ vnitatem, hoc autem psalmo mōtes in plurali propter triū personarū distinctionē. Potest nihilominus hic locus ita etiam verti ex Hebræo: Leuavi oculos meos in mōtibus, vnde veniret auxilium mihi: auxiliū meum à domino conditore cœli & terræ. Ac si dicat: Cū essem in montibus cōstitutus, circūspexi vndique, omniaque oculis collustravi, num aliunde ad me præfidiū veniret: ac nullū vidi ab hominib⁹, sed solūm à Deo toti⁹ vniuersitatis creatore. At hoc Ieremiæ loco leuare super se, est iugum Dei super se ferre, eiusque legem seruare, animumque eius iudicio & voluntati subijcere.

¶ *Ponet in puluere os suum.* Ponere os suū in puluere est suppressa voce loqui, & abiectè ac humiliter de se sentire, seque puluerem vocare. Contrà verò de superbis & arrogantibus scriptum est psalmo.72. Posuerunt in cœlū os suum. Hoc est, excelsa de se prædicarunt, vitamque suam vanis laudibus extulerunt. Vel ponere in cœlum os suū est Deum ipsum execrari, & maledictis laceffere. Ponere solum est potentiam exercere, vt capite.49. Ieremiæ: Ponam solum meum in Ælam: hoc est potentiam meam exercebo in Ælamitas. Theodoretus existimat ponere os in puluere hoc loco esse non respondere ad conuicia, sed silere, ac si os esset plenum terra.

¶ *Si forte sit spes.* An se fortasse offerat spes aliqua à calamitate euadendi.

¶ *Dabit percutienti se maxillam.* Iuxta illud Esaiæ capite.50. Ego autem non contradico: corpus meum dedi percutientibus, & genas meas vellentibus. Id docuit Christus dominus apud Matthæum.5.

cū dixit: Si quis te percusserit in dextera maxilla tua, præbe & alteram. Quod intelligitur de animi præparatione.

¶ *Saturabitur opprobrijs.* Replebitur ignominijs & contumelijs, quibus veluti epulis oblectabitur. Ita diuus Paulus ad Romanos.5. Gloriamur, inquit, in tribulationibus. Diuus Petrus cap.4. prioris epistolæ suæ: Communicantes Christi passio- nibus gaudete, vt in reuelatione gloriæ eius gaudeatis exultantes. Beatus Iacob⁹ primo: Omne gaudiū existimate fratres, cū in varias tentationes incideritis. Et seruator noster Christus dominus apud Matthæum quinto: Beati estis, cū maledixerit vobis homines, & persecuti vos fuerint: Gaudete, & exultate, quia merces vestra copiosa est in cœlis.

¶ *Quia non repellet in sempiternū dominus.* Etiam si iustus molestijs aliquando & calamitatibus prematur, eamque ob causam dicatur à Deo repulsus & derelictus: non tamen hoc erit perpetuò, sed ad tēpus. Idem ait his verbis capite.28. Esaias: Non in perpetuum trituranus trituranus illum, nec vexabit eum rota plaustris. Ac si dicat: Deus non affliget in perpetuum virum pium, nec eum supra vires intolerabili cōficiet calamitate. Permittet eū interdum ad eius vtilitatem torqueri, sed illum tandem afficiet gaudio, & ad pristinam oblectationem reuocabit. Vnde ait David psalmo.76. Nunquid in æternum proijciet Deus, & non apponet, vt complacitior sit adhuc? Quasi dicat non.

¶ *Quia si abiicit, et miserebitur.* Sēsus est: Quoniam iustus Deus pius est pater, cuius est punire, & misereri: ideo si flagellat, consolabitur. Capite Tobiaē tertio est de Deo literis mandatum: Cū iratus fueris, misericordiam facies. Et paulò post

COMMENT. IN LAMENT. IEREM.

de viro iusto: Si in probatione fuerit, coronabitur: si autem in tribulatione fuerit, liberabitur: et si in correptione fuerit, ad misericordiam tuam venire licebit.

☞ *Non enim humiliavit ex corde suo, et) abiecit filios hominum.* Animaduertit Deus in homines, eosque; mulctat, non ut ex animo velit perdere illos, sed ad maius illorum meritum, & illustriorem gloriam, ac alias ob causas iustas quidem, licet nobis aliquando nec cognitae, nec exploratae. Punire ad perdendum non est proprium eius opus, sed misereri, & peccata condonare. Id voluit ipse ostendere statim, cum natus est: nam Romae regione Trástyberina fons olei apparuit, qui diem integrum copioso fluuio manauit: quoniam ille in mundum veniebat, qui est fons miseri-

Eutrop. cordiae. Authores sunt Eutropius in historia Romanorum, Orosius lib. 6. Addo Vienensis Archiepiscopus in Chronicis, Paulus Diaconus in historia, Gotifridus Viterbiensis in Chronicis parte. 5. Sabellicus Ennead. 7. lib. 1. Conradus abbas Urspengensis, Platina in vitis pontificum, Spirensis. Guilielmus Spirensis in primo centenario. Est quippe Deus pater misericordiarum, ut ait ad Corinthios diuus Paulus. Cum autem sit fons misericordiae per oleum significatae, punit nos, ut nostri misereatur: castigat enim, ut saluet. Id voluit Esaias significare, cum dixit capite. 28. Ut faciat opus suum, alienum opus eius: ut operetur opus suum, peregrinum est opus eius ab eo. Opus Dei appellat tribuere misericordiam hominibus, in eosque conferre beneficia, opus autem alienum & peregrinum ab eo irasci, & supplicium sumere. Sed percutit, ut sanet: ferit, ut medeatur. Ille enim est, qui capite Deuteronomij 32. ait: Ego occidam, & ego viuere faciam:

percutiam, & sanabo. De illo ait Iob. 5. Ipse vulnerat & medetur: percutit, & manus eius sanabunt. Quemadmodum enim medicus infligit cauterium, non propter se, sed propter egri sanitatem: sic Deus castigat, & vulnerat, non ut perniciem parat, sed ut medeatur. Ipse enim ait apud Ezechielem. 19. Nolo mortem peccatoris, sed ut magis conuertatur, & viuat. Ex quo colligis, eius flagellum pietatem esse. Id significat ille versiculo illo psalmi. 88. Visitabo in virga iniquitates eorum, misericordiam autem meam non dispergam ab eo, nec nocebo in veritate mea.

☞ *Ut contereret sub pedibus suis omnes vinctos terrae.* Ostendit Dei misericordiam, verumque esse id, quod dixerat, eum non humiliare & affligere ex corde homines. Ordo est: Deus ignorauit contere tyranicè pedibus suis afflictos in hoc seculo, qui vincti & pauperes terrae appellantur: iuxta illud psalmi. 68. Exaudiuit pauperes dominus, & vinctos suos non despexit. Vel per vinctos terrae eos intelligit, qui vinculis peccati in terra alligati sunt terrestria cogitantes, seque ad coelestia minimè extollentes. Ignorauit etiã declinare à recto iudicio in conspectu suo: hoc est iniuste iudicare: & perdere homines in iudicio instar tyrannorum, impiorumque; iudicum, qui innocentes iniuste dannant. Capite Iob. 34. scriptum est: Verè Deus non condénabit frustra, nec omnipotens subuertet iudiciũ. Ignorare hoc loco est sciencia approbationis nescire. Ita accipitur cap. 8. Osee: Principes extiterunt, inquit Deus, & non cognoui. Id est, non illud approbavi. Eodem modo Matthæi. 25. Amen amen dico vobis: Nescio vos. Et. 14. prioris ad Corinthios: Si quis ignorat, igno-

Similitudo.

Ezechi. 18.

Psal. 88.

Psal. 68.

Iob. 34.

Ose. 8.

Matt. 25.

1. Cor. 14.

Psal.

b

Esai.

Amo.

ignorabitur. Et si Deus omnia scit, singulari tamen quodam modo illud scire dicitur, quod approbat: illud ignorare, quod reprobatur: ut psal. 1. Nouit dominus viam iustorum, & iter impiorum peribit. Hoc est, Deus virorum iustitia ac pietate praestantium sanctitatem ac viuendi rationem singulariter diligit, & approbat: nefariorum autem mores, vitam, & mortem detestatur. Itaque ut illi perpetuo florentes erunt, atque felices: sic isti ad aeternos inferorum ignes relegabuntur. Verum ubi nos habemus hoc Ieremiae loco: Dominus ignorauit: quidam legunt: Dominus non vidit, seu non cogitauit. Quasi dicat: Nec vult in homines tyrannidem exercere, nec hoc ei in mentem venit: nec hoc unquam fecit, ne cogitauit quidem.

Quis est iste, qui dixit, ut fieret domino non iubente? Eos arguit, qui diuinam negant prouidentiam. Sensus est: Quis est tam stultus, qui dicat fieri aut euenire res sine diuina permissione, dispositione, & voluntate? Grauer errant, qui humanas res omnes casu, aut fataliter ita contingere aiunt, ut Deus inferiora non curet. Falluntur sine dubio, qui existimant, nec bona nec mala egredi ex ore altissimi: hoc est, ex sententia & dispositione Dei. Apud Esaiam ait Deus capite. 45. Ego dominus formans lucem, & creans tenebras: faciens pacem, & creans malum. Ac si dicat: Ego prosperitatem efficio & calamitatem, bonum & malum. Dicitur Deus creare malum, non quod malum culpae efficiat, sed quod fieri permittat. Dicitur vero facere malum poenae, quod nefarios homines supplicio constringat, in eosque aliquando grauer animaduertat. Ita intelligitur, quod ait diuinus uates Amos capite tertio: Si erit malum in

ciuitate, quod Deus non fecerit? Quasi dicat, non. Id voluerunt veteres Aegyptij significare Dei imagine, quam pingebant, tenente manu zonam, qua caelum & terram cingebat: intelligentes per zonam diuinam prouidentiam, qua Deus omnia colligat, continet, & moderatur. Qua de re vide Eusebium in libris de preparatione euangelica, & Coelum Augustinum in hieroglyphicis. Theodoretus autem, & prisci alij theologi diuinam hanc prouidentiam per scalam, quam vidit Iacob Genesis. 28. caelum terraque attingentem, significari asserunt. Deus enim prouidentia sua caelum copulat cum terra: & ipse prospera & aduersa emittit. Quare magna debet esse in omni calamitate consolatio considerare prouidentiam Dei, nihilque euenire hominibus, cuius ipse non sit author aut actiuè, aut permissiuè: eumque omnia & singula perspicere, & ad salutem nostram moderari. Fuerunt tamen, qui dicerent Deum immortalè non curare mortalia, nec singularia regere, aut prouidere. Et ita diuinam prouidentiam auferebant. Sed eius assertor fuit Dauid, qui psal. 22. eccinit: Dominus regit me, & nihil mihi deerit: in loco pascuae ibi me collocauit. Et psalmo. 35. Latentur & exultent gentes, quoniam iudicas populos in aequitate, & gentes in terra dirigit. Et Sapientis capite Sapientiae sexto: Quoniam pusillum & magnum ipse fecit: & aequaliter cura est illi de omnibus. Et quattordecimo: Tua ergo pater prouidentia ab initio cuncta gubernat. Et diuus Paulus Actorum apostolorum septimo de Deo loquens, In ipso, inquit, uiuimus, mouemur, & sumus. Et Christus Deus noster apud Matthaeum. 10. Nonne duo passeret assè ueneunt, & unus ex illis non cadit

super terram sine patre vestro? Vestri autem capilli capitis omnes numerati sunt. Aspicias igitur nihil fieri sine Dei prouidentia. Id quod Ieremias hoc loco testatur: vbi duæ hæreses refutantur: Vna asserentium omnia euenire casu sine vlllo diuino numine, quam tribuunt Diagonæ: Altera affirmantium omnia fatali & inuitabili necessitate venire: quam diu

August. Augustinus tribuit Bardefani Syro: cuius assertor fuit Priscillianus. Hæc hæresis fuit damnata in concilio Braccaren-

si primo capite nono. Aduersus eam scripsit diuus Augustinus libro quinto de ciuitate Dei, Gregorius Nyssenus in libro de fato, Leo papa huius nominis primus in epistola ad Astoricensem episcopum,

Vualdè. Thomas Vualdensis libro primo doctrinalis fidei antiquæ, Alfonsus à Castro aduersus hæreses, Genesius Sepulueda in libro de libero arbitrio. Eam iam mortuâ voluit suscitare Martinus Lutherus in libro, quæ edidit de seruo arbitrio, qui ipsa inscriptionis insolentia indicat impiâ authoris arrogantiam & temeritatē. Vt autē religionem Christianā fundit euelleret, ipsius citat authoritates, sed deprauās ipsā diuinam scripturā, volens illa falsò adducta, perperam ac impiè explicata, suā hæresim cōfirmare. Vt enim si quis excellētē regis imaginem ex auro gēmisq; fulgētibus accuratè cōpositam dissoluēs, efficiat ex illa materia figurā canis malè fabricatam, est grauitè obiurgādus: sic qui verā ecclesiæ catholicæ doctrinam ex locis diuinæ scripturæ verè & sapiētè constructā euertens, velit ex illis hæresim turpiter cōflare, fieri non potest, quin in varias hominū sapientium reprehēsiones incurrat. Si omnia fataliter & necessariò venirēt, quis votis, quis precibus, quis sacrificijs,

Similitudo.

quis legibus, quis præceptis; quis monitis, quis virtutū actionibus locus relinqueretur? At Lutherus homo factiosus, audax, intēperans, temerarius, impi⁹, & rerū nouarum ac pestilentium cupidus errorē hunc multis persuasit hominibus dissolutis, scelerūq; consciētia profligatis, qui ad ipsum confugerūt. Vt enim quondā Catilina, vt Sallustius & Cicero testatur, patriæ tyrānidem occupāte flagitiosi oēs scelerūque maculis notati, qui stantibus Romanorū legibus de salute propria desperabant, ad illius amicitiam auidiſsimè confugiebāt: sic quicumq; se vitijs cōtaminauerāt, totosq; sese libidinibus dederāt, & in republica violāda fraudes inexpiabiles conceperāt, eāq; ob causam statibus reipublicæ Christianæ legibus, salutis suę diffidebāt, ad Lutherum detestabilē hæresiarcham cōuolarunt, eiusq; fraudes & impietates receperunt. At cōtra eos pugnat diuina scriptura multis in locis, quorū pauca quædam recitabo. Ecclesiastic⁹ cap. 15. De⁹, inquit, ab initio constituit hominē, & reliquit illum in manu consilij sui. Adiecit mādātā & præcepta sua. Si volueris mandata seruare, conseruabunt te, & in perpetuum fidem placitā seruare. Apposuit tibi aquā & ignem, ad quod volueris, porrige manum tuā. Antè hominē vita & mors, bonum & malū: quod placuerit ei, dabitur illi. Hactenus ille: qui apertè & perspicuè asserit & tuetur arbitrij libertatē. Quid dicā? Si quis velit testimoniū ex industria cōfingere ad liberū tuendum arbitrium, non aliud dilucidius & clarius poterit excogitare. Alterum est huic simile cap. 30. Deuteronomij, cuius ad literam hæc sunt verba. Considera, quòd hodie posuerim in conspectu tuo vitam & bonum, & è contrario mortem & malum: vt diligas

dominum

quis legibus, quis præceptis; quis monitis, quis virtutū actionibus locus relinqueretur? At Lutherus homo factiosus, audax, intēperans, temerarius, impi⁹, & rerū nouarum ac pestilentium cupidus errorē hunc multis persuasit hominibus dissolutis, scelerūq; consciētia profligatis, qui ad ipsum confugerūt. Vt enim quondā Catilina, vt Sallustius & Cicero testatur, patriæ tyrānidem occupāte flagitiosi oēs scelerūque maculis notati, qui stantibus Romanorū legibus de salute propria desperabant, ad illius amicitiam auidiſsimè confugiebāt: sic quicumq; se vitijs cōtaminauerāt, totosq; sese libidinibus dederāt, & in republica violāda fraudes inexpiabiles conceperāt, eāq; ob causam statibus reipublicæ Christianæ legibus, salutis suę diffidebāt, ad Lutherum detestabilē hæresiarcham cōuolarunt, eiusq; fraudes & impietates receperunt. At cōtra eos pugnat diuina scriptura multis in locis, quorū pauca quædam recitabo. Ecclesiastic⁹ cap. 15. De⁹, inquit, ab initio constituit hominē, & reliquit illum in manu consilij sui. Adiecit mādātā & præcepta sua. Si volueris mandata seruare, conseruabunt te, & in perpetuum fidem placitā seruare. Apposuit tibi aquā & ignem, ad quod volueris, porrige manum tuā. Antè hominē vita & mors, bonum & malū: quod placuerit ei, dabitur illi. Hactenus ille: qui apertè & perspicuè asserit & tuetur arbitrij libertatē. Quid dicā? Si quis velit testimoniū ex industria cōfingere ad liberū tuendum arbitrium, non aliud dilucidius & clarius poterit excogitare. Alterum est huic simile cap. 30. Deuteronomij, cuius ad literam hæc sunt verba. Considera, quòd hodie posuerim in conspectu tuo vitam & bonum, & è contrario mortem & malum: vt diligas

Similitudo. Sallust. Cicero.

Eccle. 15

Matt.

Matt.

1 Cor.

Amb.

Aug.

Cyp.

Bern.

Hier.

Orig.

Chry.

Basil.

Atha.

The.

Deut. 30

dominū Deum tuum, & ambules in vijs eius, & custodias mandata illius, & ceremonias, atq; iudicia, vt viuas, & multiplicet te, benedicatq; tibi in terra, ad quam ingredieris possidēdam. Si aut auersum fuerit cor tuum, & audire nolueris, atque decept^o adoraueris Deos alienos, & serueris eis, prædico tibi, quòd pereas, & paruo tēpore moreris in terra, ad quam Iordane transmissio ingredieris possidēdā. Testes inuoco hodie cœlū & terram, quòd proposuerim vobis vitā & mortem, benedictionē & maledictionem. Elige ergo vitā vt & tu viuas, & semen tuū. Hæc ibi. Aspicias quā distinctè & apertè locus hic ostendit arbitrij libertatē. Si enim omnia ineuitabili necessitate venirēt, essent verba hæc ridicula & stulta, ac prorsus homine sano indigna. Apud Esaiā. i. ait Deus: Si volueritis, & audieritis me, bona terræ comedetis. Quod si nolueritis, & me ad iracūdiam prouocaueritis, gladius deuorabit vos. Ipse Christus Deus noster apud Matthæum. 23. Hierusalem, inquit, quoties volui cōgregare filios tuos, quemadmodū gallina congregat pullos suos sub alis, & noluisti. Et capite. 19. Si vis ad vitam ingredi, serua mandata. Et apostolus septimo prioris ad Corinthios: Qui statuit in corde suo firmus, non habens necessitatem, potestatem autem habens suæ voluntatis. Non ne hæc loca ostendūt clarius luce meridiana arbitrij libertatē? Huius libertatis arbitrij assertor est Ambrosius lib. 1. de vocatione gentium, Augustinus lib. 3. hiponosticon, Cyprianus libro. 1. epistola. 3. Bernardus libro de arbitrio & gratia: Hieronymus multis in locis. Similiter Origenes, Chrysostom^o, Basilius, Athanasius, Theophilaetus: & omnes denique doctores catholici, qui

de hac re locuti sunt, qui fontes vtriusque philosophiæ, diuinæ & humanæ aperuerunt, & nomina sua æternitati cōmendarunt. Nec solūm Christiani, sed etiā externi philosophi Socrates, Plato, Xenocrates, Pseusippus, & Aristoteles qui in libro de interpretatione de futuris contingentibus grauitè differuit, idē testantur. Et ne singulos citem, vniuersi Academici, & Peripatetici omnes animorū motus à ratione profectos à fatali necessitate cōstantissimè vendicarunt. Plebeij autem philosophi, qui ab hac discreparūt doctrina, semper apud viros sapientes in silētio iacuerunt. Sed quia nonnulli hæretici solent ad poētas confugere, in quibus aiunt fati necessitatē omnibus in rebus inuenire, duos afferam ex illis contrarium asserentes, vnum Græcum, alterum Latinū, qui poësim illustrarunt. Prior est Homerus, cui primas eruditionis Græcæq; eloquētiæ omnis semper tribuit ætas. Posterior Vergilius, cui^o voce musas quasi locutas ferunt, qui longè omniū quicūque Latinū poëma condiderūt, extitit & elegantia & grauitate facilè princeps. Homerus itaq; in primo Odyseæ libro Iouē ita inducit loquentē: Quā temerè inculsat mortales numina, nosq; authores faciūt, si quid sensere malorū: cūm præter fatum his pariat mens stulta dolores. Nonne vides Homerum apertè tollere fati necessitatem? Vergilius libro. 4. Encidos cūm mortem Didonis describeret, has voces emisit: Nā quia nec fato, merita nec morte peribat. Quid poterat dici manifestius contra fati necessitatē? quid dilucidius? quid clarius. Nec obstat dicere, Deum esse primam causam, omneq; datū optimum, vt Iacobus apostolus ait, & omne donū perfectū desursum esse, descendēs à

Socrates
Plato.
Xenoc.
Pseusip.
Aristot.

Homer^o

Vergil.

Homer^o

Vergil.

Iac. 1.

litu
ult.
ero.

Esai. 1.

le. 15

Matt. 23

Matt. 19

1 Cor. 7

Ambro.
August.

Cypria.
Bernar.

Hieron.
Origen.

Chryso.
Basilius

Athan.
Theop.

at. 30

COMMENT. IN LAMENT. IEREM.

patre luminum: nam liberum arbitrium bonas recipit inspirationes, & concurrat aëtiuè ad merita, & cooperatur gratiæ. Pulsat enim Deus cor nostrum, sed non necessariò cogit: quin potius electiões nobis relinquit, supposito tñ diuino auxilio. Ut enim terra sine aqua nullum ferret perfectum fructum, nisi esset influentia cœli: sic anima nostra, nisi esset diuinum auxilium.

Similitudo, Psal. 142. Nam ut Dauid ait psal. 142. Anima nostra sicut terra sine aqua tibi. Hoc explicuit diuus Ioannes capite. 3. Apocalypsis, ubi ita Deum inducit loquentem: Ecce sto ad ostium, & pulso, si quis audierit vocem meam, & aperuerit mihi ianuam, intrabo ad illum, & cenabo cum eo, & ipse mecum. Aspicias Deum ipsum pulsare, sed huic pulsationi acquiescere, vel non acquiescere est in arbitrio nostri potestate constitutum. Ut enim sol ianuam tangit, qui si illam aperueris, domum illustrabit: si autem non aperueris, haud quaquam ingredietur: sic Deus tangit cor nostrum, in arbitrio nostro relinquens illud ei aperire, ut ab eo illustretur, aut non aperire, ut in tenebris relinquatur. Quæ admodum salutaris medicina medetur morbo, sed in manu ægroti est illam applicare, aut reijcere: ita diuinum monitum est admirabile remedium, sed in libertate arbitrii nostri est ei acquiescere, aut illud aspernari. Verum est illud libri Sapientiæ cap. 16. Ad quod quisque volebat, conuertebatur. Nam nisi homo liberum haberet arbitrium, & ad voluntatem suam conuerteretur, nec homo esset, nec mereretur præmium, nec poenam. Qui liberum tollunt arbitrium, hominem ex hominibus tollunt, & leges dissipant, sed ipsi potius dissipantur. Nam hæreticorum cœtus nauis est gubernaculo destituta, caligine cooperta, procellis con-

trarijs exagitata. Est cõiuratio Madianitarum, Amalechitarum, & Philistarum aduersus Israel, qui oesperierunt: & edificatorum turris Babylonicæ, qui oes confusi sermonem conturbant. Qui arbitrii libertatem contendunt de medio tollere, omnia miscent, veritatem oppugnant, totam philosophiam, & vniuersam scripturam sanctam radicitus euellunt. Quid plura? Peruertunt ea, quæ sunt fundamenta nature, qui arbitrii libertatem extinguere conantur. Est igitur liberum arbitrium nostrum. Sed quæcunque facimus, Deo facimus permittente, aut cooperante, qui est prima causa, ex cuius ore, ut hoc loco ait Ieremias, bona & mala egrediuntur.

¶ *Quid murmurauit homo uiuens, uir pro peccatis suis?* Sensus est: Cur igitur queritur homo de poenis, quas luit peccatorum suorum, quandoquidem Deus qui omnia regit & prouidet, est ille, qui eum supplicio afficit? Imò poenis ac molestijs sibi à Deo iusto iudice, & pio patre, & sapiente medico tanquam remedijs utilibus, & medicinis salutaribus gaudere deberet. Si detrahere de hominibus non decet, quanto magis de Deo? Capite. 1. lib. Sapientia ait Sapiens: Custodite uos à murmuratione, quæ nihil prodest: & à detractione parcite lingue. Et apostolus cap. 10. prioris ad Corinthios: Nec murmuraueritis, sicut quidam eorum murmurauerunt, & perierunt ab exterminatore. Et. 2. ad Philip. 2. Omnia facite sine murmurationibus & hesitationibus, ut sitis sine querela.

¶ *Scrutemur uias nostras.* Inspiciamus & inuestigemus, quomodo uixerimus, & multa inueniemus peccata. Quæ ob causam de nobis debemus queri, qui impiè agimus, non de Deo, qui iuste punit.

¶ *Leuemus corda nostra cum manibus ad domi-*

Sapien

1. Cor. 10

Philip. 2

3

dominum. Extollamus ad Deum animos & opera. Vel fundamus ad illū pias ardētesque preces ex intimo corde productas. Extollere manū ad Deū est gestus & actio
 1 Tim. 2. preces fundentiū: vt cap. 2. prioris ad Timotheum: Volo viros orare in omni loco, leuātes manus puras: hoc est nullis rapinis, nullis libidinib⁹, nullis impijs pugnis cōtaminatas. Eam ob causam ad Deū manus efferimus, vt ipse eas suis manibus accipiat, nosque præsidio suo sustentet & tueatur. De hoc schemate locuti sumus capite superiore.

¶ *Idcirco tu inexorabilis es.* Sumit populi personā: ac si dicat: Quia flagitijs nos cōtaminauimus, quibus te grauiter offendimus, & nolimus debitos gemitus ex animo emittere, nec vera cōtritione insignes scelerū maculas delere, sed illis indies polluimur: eam ob causam tu Deus nos minime audisti, quin potius afflictionib⁹ lacerasti. Pro, Idcirco tu inexorabilis es: vertunt quidā, Ideo tu non fuisti propiti⁹.

¶ *Operuisti in furore, & percussisti nos.* Posuisti tentoriū tui furoris, ne videremus, quo essemus ituri: & afflixisti nos. Vel posuisti iram tuā inter te & nos. Vel operuisti nos flagitijs nostris: hoc est permisiisti, vt essemus sceleribus nostris cooperti & obcæcati: quam ob causam nos puniuiisti. Vel operuisti nos nube calamitatū in furore tuo: hoc est, ita exigente iustitia tua. Accipitur furor Dei pro iustitiæ eius feueritate.

¶ *Opposuisti nubem tibi, ne transeat oratio.* Opposuisti peccata nostra veluti nubē in conspectu tuo, ne preces nostras ad aures tuas peruenirēt. Maleficia nostra sunt causa, quare tu preces nostras non exaudis, quoniā instar densæ ac tetrae nubis diuidunt nos à te, & placidū ac serenum vultū

tuum abscondūt. Simili modo ait Dauid psal. 89. Posuisti iniquitates nostras in conspectu tuo. Et Esaias. 59. Iniquitates vestre diuiserunt inter vos & Deum vestrū, & peccata vestra absconderunt faciem eius à vobis, ne exaudiret. Psal. 89
Esai. 59

¶ *Eradicationem & abiectionē posuisti me in medio populorum.* Posuisti me eradicatum à diuitijs, & abiectū in medio Chaldaeorū: hoc est, pauperem & cōtemptum. Nam suprā dixerat hoc eodē capite: Ego vir videns paupertatem meam. Et paulò post: Recordare paupertatis & transgressionis meæ. Quæ omnia sub persona populi Israelitici dicuntur. Nec mirum, populum illū ingressum esse Babylonē inopem & abiectum, cum Deus ipse assumpta humana natura ingressus sit in mundum pauper & inops & abiectus. Princeps qui ingreditur in urbem cum pompa & maiestate, indutus vestibis aureis, multis gemmis & pretiosis monilibus ornatus, vult vt oculi hominum diuitias illas aspiciant, non illū: Christus autem introiuit pauper in mundū, quia voluit, vt in ipsū, non in diuitias oculos poneremus. De eo ait diuus Paul⁹ cap. 8. posterioris ad Corī 2 Cor. 8. Scitis gratiam domini nostri Iesu Christi, quoniam propter vos egenus factus est, cum esset diues, vt illi⁹ inopia vos diuites essetis. Huius ingressiōis paupertatem & abiectionē describit diuus Lucas Luc. 2. cap. 2. his verbis, Reclinavit eum in præsepio, quia nō erat ei locus in diuersorio. Fortasse hoc Ieremię loco per eradicationem intelligitur expulsio è patria, vt sit sensus: Posuisti me domine inter Chaldaeos patria pulsum & eradicatum, & abiectum. Pro eradicatione vertunt nōnulli ex Hebræo abrasionem, hoc est sordes, quæ à pauimento abraduntur. Quasi dicat:

COMMENT. IN LAMENT. IEREM.

cat: Posuisti me domine inter populos omnino vilem & sordidum.

D *Aperuerunt super nos os suum oēs inimici Formido & laqueus facta est nobis vaticinatio & contritio.*

D *Diuisiones aquarum deduxit oculus meus in contritione filie populi mei.*

V *Oculus meus afflictus est, nec tacuit, eo quod non esset requies.*

V *Donec respiceret, & videret Deus de caelis.*

V *Oculus meus depradatus est animam meam in cunctis filiabus urbis meae.*

V *Venatione ceperunt me quasi auem inimici mei gratis.*

V *Lapsa est in lacum vita mea, & posuerunt lapidem super me.*

V *Inundauerunt aquae super caput meum: dixi: perij.*

P *Inuocaui nomen tuum domine de lacis nouissimis.*

P *Vocem meam audisti: ne auertas aurem tuam à singultu meo & clamoribus.*

P *Apropinquasti in die, quando inuocaui te: dixisti: ne timeas.*

7 *Iudicasti domine causam animae meae, redemptor vitae meae.*

7 *Vidisti domine iniquitatem illorum aduersum me: iudica iudicium meum.*

7 *Vidisti omnem furorem, & uniuersas cogitationes eorum aduersum me.*

U *Audiuisti opprobrium eorum domine, omnes cogitationes eorum aduersum me.*

U *Labia insurgentium mihi, & meditationes eorum aduersum me tota die.*

U *Sessionem eorum & resurrectionem eorum vide: ego sum psalmus eorum.*

N *Reddes eis vicem domine iuxta opera manuum suarum.*

N *Dabis eis scutum cordis laborem tuum.*

N *Persequeris in furore tuo, & conteres eos sub caelis domine.*

D *Aperuerunt super nos os suum omnes inimici.*

Hoc est, cuncti hostes nostri nos irriserunt, & maledictis vulnerarunt. Vel aperuerunt super nos os suum instar ferarum deuorare cupientium. Ita accipitur psal. 21. Aperuerunt super me os suum, sicut leo rapiens & rugiens. Tu interim aduerte. Nō ait: Et nos aduersus illos aperuimus os nostrum. Toleranter enim cōiucia & iniurias iuxta Dei legem ferebat propheta. Ostendit propriam tolerantiam, & legis Dei obediētiam. Homo enim debet esse vasi figuli similis: oportet enim vt alienis manibus in celeri patientiæ rota formetur.

Formido & laqueus facta est nobis vaticinatio & cōtritio. Hoc est, propheta mea facta est mihi timor, & carcer, & afflictio. Hoc ait Ieremias, quia cūm prädixisset futuras, atq; imminentes Hierosolymæ calamitates, timebat impios homines, qui ei minitabantur laqueum & carcerē, in quem eum coniecerunt, & molestiam, qua illum lacerarunt. Sed nullum ob timorem à vaticinatione desisteat. His enim terribilis est mors, quibus cum vita extinguitur memoria: non his, quorum laus emori non potest. Pro vaticinatione est in Hebræo נִסִּיָּו deriuatum nomen à verbo נִסִּיָּ, quod significat vaticinari, & assumere: vnde assumptio significat vaticinationē, quod eam diuini vates à Deo assumant: pro qua Latinus noster interpres frequenter vertit onus, quod sit propheta grauis denuntians venturam calamitatem. Capite quippe primo Nahum Nah. i. pro eo quod nos habemus: Onus Niniue: habent Septuaginta: Assumptio Niniue. Hac ratione forsità interpres noster hoc loco pro נִסִּיָּ vertit vaticinationem. Significat etiam verbū hoc nasa efferre. Quā ob causam pro vaticinatione est in translatione

Similitudo!

Brixia

Pagnani Reuchlin

Similitudo.

Apoc.

latione septuaginta ^{ε' παρ' 15}, hoc est elatio: vt sit sensus: Ascēdi, sed corruī: elatus sum in sublime, sed cecidi, & fract⁹ sum in terra. Quāto quis altius extollitur, tāto ignominiosius cadit. Hæc fuit septuaginta interpretum intelligentia, & recta quidem. At plerique Hebræi deducunt hęc nomen non à נשׁוּבָה cum puncto in cornu sinistro, sed à נשׁוּבָה cum puncto in cornu dextro, quod significat vastare: & vertūt hunc locum: Timor & laqueus venerūt nobis & vastatio & afflictio. Aiunt enim Ieremiam commemorare ac numerare quatuor malorum genera, quæ illi & populo Israelitico venerunt. Fortasse ita erat in Latina versione: sed librariorum vitio effectum est, vt pro, vastatio, scriptum sit, vaticinatio. In versione Brixiani est quidem vastatio, & eodem modo in versione Pagnini. Hanc existimat esse germanam lectionem Ioannes Reuchlinus in lexico Hebraico in verbo נשׁוּבָה. Sed dices: Quare Deus tot molestijs & angoribus Ieremiam conficiebat virum omni sapientia & honestate insignem, similiq; modo viros pios, virtute & nobilitate præstantes exercet? Quia profectò ita illis cōducit ad illustriorem nominis amplitudinem consequendam, & gloriā immortalē in patria cœlesti cōparandam. Vt qui in sterili & iniucunda insula sunt, nō possunt ad amœnam frugiferamque terram accedere, nisi se mari committant fluctibus agitato, & procellis ac periculis obnoxio: sic ex insuavi huius seculi insula vbi exulamur, ad beatas cœlitum sedes, æternamque gloriā non peruenimus, nisi per mare laborum & calamitatum. Ideo ait capite Apocalypsis. 7. diuus Ioānes de beatis loquens in cœlesti domicilio: Hi sunt, qui venerunt de tribulatio-

ne magna. Et apostoli Act. 14. Per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum Dei.

¶ *Divisiones aquarum deduxit oculus meus in contritione filiarum populi mei.* Hoc est, vt uos lachrymarum profundunt oculi mei ob Hierosolymæ calamitatē. Simili modo Dauid psalmo. 118. Exitus aquarum deduxerunt oculi mei.

¶ *Oculus meus afflictus est, nec tacuit, eo quod non esset requies.* Oculus meus deflet, quod nulla sit lachrymarum intermissio.

¶ *Donec respiceret.* Id est, donec Deus de cœlis me oculis pietatis aspiciat, & misereatur mei.

¶ *Oculus meus depradatus est animam meam in cunctis filiabus orbis meæ.* Id est, oculus meus spoliavit gaudio animam meam, videns euerfionem omnium oppidorū subiectorū Hierosolymæ. Ciuitas regia & præcipua dicitur vrbs, cæteræ illi subiectæ & cuncta oppida ditionis eius filiarum illius nuncupantur. Sensus est: Oculi mei animam meam affligunt, quia videt vastas ciuitates Iudææ, quæ olim erant filiarum Hierosolymæ appellatæ: nam quæ alij audiunt, ipsi intueri coguntur. Paraphrastes Chaldæus habet: Fletus oculi mei ascendit, vt noceat animæ meæ propter desolationem regionis populi mei, & deturpationem filiarum Ierusalem vrbs meæ. Accipi autem filias pro oppidis indicat caput. 13. lib. 2. Paralipomenon: Accepit Bethel, & filias eius: & Iesana cum filiabus suis. Et caput Ieremiæ. 49. Clamate filiarum Rabba. Et quintum primi Machab. Cepit Iazer ciuitatem, & filias eius.

¶ *Venatione ceperunt me quasi auem inimici mei gratis.* Hostes mei Babylonij me quasi auem aucupati sunt immeritò, nam illos non læseram. Venatores appellatur Baby-

Brixia.

Pagnin.

Reuchl.

Similitudo.

Apoc. 7

Act. 14.

Iere. 49.

5.

Psal. 118.

5.

5.

5.

5.

5.

5.

5.

5.

2. Par. 13.

Iere. 49.

1. Mach. 5.

5.

5.

COMMENT. IN LAMENT. IEREM.

Iere. 16. Babylonij & Chaldæi non solum hoc loco, sed etiam cap. 16. apud eundem Ieremiam, vbi Deus ait: Post hæc mittam eis multos venatores, & venabuntur eos. Vel, & rectius meo quidem iudicio, loquitur hoc loco Ieremias de Iudæis illis, qui eum persequebantur odio: illi enim comprehenderunt eum, & in carcerem coniecerunt. Si volaret, & ab illis discederet, non illum instar auis caperent. Magno se obijciunt periculo, qui in hominum nefariorum familiaritate versantur. Quemadmodum qui eunt ad Meridiem, non se coniungunt cum ijs, qui iter conferunt ad Septentrionem: sic qui pergunt ad cælos, non debent illis familiariter vti, qui ad inferos proficiscuntur. Vt tutum non est habitare agnum cum lupis: ita nec virum iustum cum impijs res suas communicare, & familiariter vitam degere. Vnde ait Ecclesiasticus. 7. Discede ab iniquo & deficient mala ab te. Quemadmodum apes quæ venenata viscera viperæ mortuæ comederunt, eos interficiunt, quibus infligunt aculeum: sic qui cum flagitiosis hominibus sunt intima familiaritate coniuncti, eos lædunt, cum quibus sermones aut consilia conferunt, quibus acceptum ab improbis venenum propinant. Vide quàm perniciosa sit nefariorum hominum consuetudo atque communicatio. Id intelliges apostolus capite. 3. posterioris ad 2. Thes. 3. Thessalonicenses: Rogamus, inquit, vos fratres, vt subtrahatis vos ab omni fratre ambulante inordinatè. At aliquando opus est apud impios cõmorari ad eos instruendos, & à vitijs separandos. Id quod fecit diuinus vates Ieremias, qui apud nefarios Iudæos habitabat, vt illis ventura prædiceret, eosque à flagitijs abduceret, & ad verum decus excitaret. Sed illi ingrati et

impij eum conuicijs & iniurijs vulnerarunt, & in carcerè immeritò coniecerunt. Hoc lamentatur ille hoc loco. Ideo sequitur.

¶ *Lapsa est in lacum vita mea, & posuerunt lapidem super me.* Id est, coniectus sum in carceris foueam, vnde exire non possum. De hoc lacu ait ille cap. 38. Submiserunt Ieremiam funibus in lacum, in quo non erat aqua, sed lutum. Descendit itaque Ieremias in cœnum. Hactenus ille. Eodem modo David psalmo. 87. Posuerunt me, inquit, in lacu inferiore, in tenebrosis & in vmbra mortis. Sed tam verba hæc Dauidis, quàm ea quæ hoc loco ait Ieremias, possunt de Christo saluatore nostro intelligi, posito in sepulchro. Interpretans enim diuus Cyprianus verba hæc: *Lapsa est in lacum vita mea:* ait in symbolo apostolorum: Euidētissima hæc sepulturæ eius indicia prophetis vocibus designata sūt. Ac grauisissimi ac sapientissimi scriptores totam hanc tertiam lamentationem de Christo Deo nostro interpretantur. Et rectè quidem. Sed nos sensum historicum secuti, ita vt diximus, eam ad Ieremiam referimus, vt interdum ipsum, interdum populum Israeliticum, interdum ipsam urbem loqui asseramus.

¶ *Inundauerunt aquæ super caput meum.* Hoc est, oppresserunt me molestiæ & calamitates aquarum nomine significatæ. Ita David psalmo. 68. Intrauerunt aquæ vsque ad animam meam. Et. 143. Liberavit me de aquis multis. Et Canticorum. 8. Aquæ multæ non potuerunt extinguere charitatem. Et Iob. 22. Putabas te tenebras non visurum, & impetu aquarum non oppressurum iri.

¶ *Inuocaui nomen tuum domine de lacu nouissimo.* Cùm essem in profunda fouea te inuoca-

inuoca-

inuocaui, & tu me exaudisti. Ostedit Dei misericordiam, qui afflictis ad ipsum confugientibus opitulatur. Diuus Hieronymus hoc refert ad Christum dominum: & per lacum nouissimum limbum patrum interpretatur.

Iudicasti domine causam animæ meæ. Id est, ostendisti innocentiã meam. Extraxit enim illum Deus de ima carceris foœa, & ostendit eum esse diuinum ac verum vatem.

Audisti opprobrium eorum domine, omnes cogitationes eorum aduersum me. Audisti domine quot ignominijs & cõtumelijs me lacerauerint inimici mei: & quoties de pernicio mea cogitauerint. Capite ipsius Ieremiæ. 18. dixerant: Venite, & cogitemus contra Ieremiã cogitationes.

Sessioem eorum & resurrectionem eorũ vide. Id est, intueri domine, quoties inimici mei sedent consultantes aduersum me, & quoties surgunt ad impia sua cõsilia exercẽda. Sed quia sequitur: Ego sum psalmus eorũ: potest esse sensus: Vide domine me esse eorum cantilenam, quãdo sedent, & quando surgunt & stant: traducunt enim semper me in canticum & fabulam & irrisionem. Ita Iob. 30. Nunc in eorum canticũ versus sum, & factus sum

illis in prouerbiũ. Et psal. 78. In me psallebant, qui bibebant vinum. Hoc est, In conuiujs suis carmina in meum dedecus facta concinebãt. Idem dixerat suprã Ieremias: Factus sum in derisum omni populo, canticum tota die. Itaque per sessionem & resurrectionẽ intelligitur diurnitas & continuatio: vt sit sensus: Cõtinuò me irrident. Eodem modo accipitur psalmo. 138. Domine probasti me, & cognouisti me: tu cognouisti sessionem meam, & resurrectionem meam. Hoc

est, nota tibi sunt, quæcunque siue sedes, siue stans aut ambulans efficio. Quibus verbis prædicat diuinus ac regius vates admirabili orationis magnificentia Dei prouidentiam & cognitionem.

Reddes eis vicem domine iuxta opera manuum suarum. Hoc est, retribues illis meritum supplicium iuxta eorum maleficia: pro peccatis enim suis iustam pœnam persoluent. Quidam codices habet: Redde eis. Sed vt cunque fit, oratio hæc non est imprecatio malorum, sed vaticinatio. Ita illud intelligitur psalmi. 27. Psal. 27. Da illis secundum opera eorum, & secundum nequitiam adinventionum ipsorũ. Secundum opera eorum tribue illis: redde retributionem eorum ipsis.

Dabis eis scutum cordis laborẽ tuum. Nõ quòd labor sit Dei, sed à Deo inflictus. Sensus est, Circundabis eos labore, vallabis cor eorum calamitate. Quidam vertunt: Dabis eis tegumẽtum cordis, & laborem: hoc est, permittes, vt eorum cor sit tenebris ignorantie coopertum, & labore defatigatum. Alij per scutum cordis intelligunt obstinationem & impiã animi contumaciam. Alij dolorem cordis: Vox enim Hebræa dolorem etiã significat, & funestum morbum. Potest etiã hoc multò aliter intelligi: nam scutum in diuinis literis in bonam partem accipitur: vt capite Deuteronomij. 33. Qui saluaris in domino, scutum auxiliij tui, & gladius gloriæ tuæ. Hoc est, qui saluus es in Deo, qui est clypeus, vnde prouenit tibi præsidium, & gladius, quo tibi gloria & nominis amplitudo comparatur. Capite. 22. lib. 2. Regum ait Dauid: Deus dominus fortis meus, sperabo in eum, scutum meũ, & cornu salutis meæ. Et psal. 5. Domine vt scuto bonæ voluntatis tuæ

coronasti eū. Ac si dicat: Tu domine beneuolētia tua tanquam scuto firmissimo virum iustum ac pium protexisti, & ab omnibus insidijs telisque inimicorū incolumem cōseruasti. Et. 90. Scuto circūdabit te veritas eius. Hoc est, verum Dei promissum erit scutum, quo liberaberis. Seruabit te Deus promissione sua fidei: ipse enim pollicitus est protecturum se esse viros pios ad ipsum confugientes. Et Ephes. 6 diuus Paulus cap. 6. epistolæ ad Ephesios: In omnibus sumentes scutum fidei, in quo possitis omnia tela nequissimi ignea extinguere. Tela ignea esse existimo opū & mundi gloriæ cupiditates, quæ scuto fidei retundūtur. Qui enim fidei clypeo munitus aspirat ad cœlestia, facilè terrā aspernatur. Capite. 15. Genesis vbi Deus dixit: Noli timere Abram, ego protector tuus sum: pro protectore potest verti clypeus siue scutum. Eodem modo psal. 83. Protector noster aspice Deus. Quidam enim vertūt: Clypee noster Deus aspice. Nec solū ipse clypeus est, sed sermo eius: iuxta illud Prouerb. 30. Omnis sermo Dei ignitus clypeus est omnibus sperantibus in se. Cū igitur scutum siue clypeus in bonam accipiatur partem alijs in locis, cur in hoc non poterit eandem admittere acceptionem? Alloquebatur Deum Ieremias, & intuens mentis oculis spiritu vaticinationis illustratis fore, vt ipse Deus humanam sumeret naturā, & acerbissimos labores sustineret, seque in crucis ara pro hominum genere hostiā deuoueret atque constitueret, has voces emisit: Dabis eis scutum cordis laborem tuum. Ac si diceret: Tu Christe sancte dabis hominibus laborē tuum, quem propter eos suscipies, vt sit illis scutum, quo in tentationibus suis protegantur. Tua pas-

sio erit illorum protectio, tuus labor erit illorum clypeus. Hæc est horum verborum intelligentia. Nam in labore & vulneribus domini nostri Iesu Christi est remedium nostrum constitutum. At qui remedium hoc neglexerint, & in sceleribus erroribusque suis permanserint, hīc affligentur, & postea in æternos inferorū ignes relegabuntur. Eam ob causam ait statim Ieremias: Persequeris in furore, & cōteres eos sub cœlis domine. Ac si dicat: Iuxta seueritatē iustitiæ tuæ domine eos calamitatibus opprimes: & affliges eos sub luce, hoc est in tenebris inferorū: non solū in hoc seculo, sed in altero cruciabuntur. Qui in cœlis esse noluerunt, sub cœlis poenas æternas luent scelerū suorū. Idem vult significare idē Ieremias capite 17. cū ait: Induc super eos diem afflictionis, & duplici contritione cōtere eos. Hoc est, & in hac vita, & in altera. Vaticinatur de impiorum pernicie & temporali & æterna, quemadmodum hoc loco. Et ita tertiam absoluit lamentationem.

Observationes ex Hebræo in tertiam lamentationem.

T circūdedit me felle & labore. In Hebraico exéplari est:
 וַיִּצְרֵם לִי
 וַיִּצְרֵם לִי
 וַיִּצְרֵם לִי
 וַיִּצְרֵם לִי
 וַיִּצְרֵם לִי
 וַיִּצְרֵם לִי

vaiaccaph rox vthelaah. Septuaginta interpretes habent: καὶ ἐκύκλωσεν κεφα

κεφαλῆ μου καὶ ἐμὸ χθισα. Hoc est, Et circūdedit caput meum, & laboravi. Rabbi David in libro radicū vertit: Circūdedit caput meum, & labore circūdedit. Pro felle vertit caput, cū septuaginta interpretibus. Et ita ait Franciscus Vatablus posse verti ex Hebræo. Pagninus tamen, felle, transtulit cum editione vulgata. Sed nulla te teneat huius varietatis, & aliarū huiusmodi admiratio: nam cū pleraq; vocabula Hebræa æquiuoca sint, in varias possunt accipi significationes. Interdum vna tantū vni loco seruit significatio, nec potest alias recipere: interdum multę vnius vocabuli illi loco rectè accommodātur. Pro felle est in Hebræo רֹאָח Rox, quod nomen caput significat & fel & venenū. Pro capite accipitur cap. 3. Genesis: Ipsa conteret caput tuum: vt referatur ad mulierem, hoc est ad virginem Deigenitricem Mariam, quemadmodum habet Latina nostra communis versio: & ita Eucherius, Serapion, Leo papa, Rupertus abbas, & alij interpretantur. Vel ipsum conteret caput tuum: vt referatur ad semen eius, hoc est ad Christum, vt Pagninus, & multi alij ex Hebræo transtulerunt. Quod volentes Septuaginta interpretes significare dixerūt: Ipse tuum cōteret caput. Et clarius Onchelus Chaldeus, qui filiū mulieris expressit, qui dæmonis caput esset cōtriturus. Semen igitur mulieris est Christus, semen verò diaboli zizania, & homines impij, vt ipse dominus cap. 13. euāgelij authore Matthæo explanauit. Quare hi inter quos & Christum inimicitia sunt, homines sunt sceleribus imbuti, qui cū vera pace & quiete inimicitias gerunt, omniq; virtuti aduersantur. Qui autem caput diaboli confringit, Christ⁹ est. Vbi pro capite est no-

men hoc rox, de quo disserimus. Pro felle accipitur capite Deut. 32. Vna eorū va fellis. Quod statim interpret noster vertit pro veneno, cū ait: Venenum aspidum insanabile. Significat etiam primū, præcipuum, ducem, & principem: vt capite Michææ. 3. Audite principes domus Iacob. Hac ratione ductus Paraphrastes Chaldæus vertit hunc Ieremiæ locum: Circūdedit ciuitatem, & eradicauit capita: hoc est duces populi & magnates. Vnde illud cap. 2. Genesis: Flui⁹ egrediebatur de loco voluptatis ad irrigandū paradysum, qui inde diuiditur in quatuor capita: potest verti: Qui inde diuiditur in quatuor præcipuos, subaudi fluuios. Pro quo Rabbi Ionah exposuit, in quatuor flumina magna. Hac autē quatuor flumina magna ab vno fonte dimanantia, iuxta allegoriam sunt quatuor sacra euangelia à Christo fluentia, quæ ecclesiam irrigant & fecūdant. Vt enim granum intra spicam est: sic sensus allegoricus intra literam. Et quemadmodū gemma in ædibus obscuris non inuenitur sine candela: sic nec sensus mysticus sine literali. Huius sensus allegorici meminit diuus Paulus cap. 4. epistolæ ad Galatas, cū ait: Quæ sunt per allegoriam dicta. Aspicias igitur nomen rox & caput significare & fel, & vtranque significationē huic Ieremiæ loco conuenire.

¶ *Aggrauauit compedem meū.* Pro cōpede meo est in Hebræo נַחַשְׁתִּי nechaxetti, à verbo נַחַש nachax, quod significat augurari, inquirere, experiri, tentare: vt Genesis. 44. Scyphus quem furati estis, ipse est, in quo bibit dominus meus: & in quo augurari solet. Pro quo paraphrasis Chaldæa habet: Et in quo inquirendo inquit. Quidā interpretantur: Pro quo inter-

Deut. 32

Mich. 3.

Gene. 2.

R. Ionah.

Similitudo.

Similitudo.

Gal. 4.

Gen. 44